Filipović K. Aleksandar[*]
Filipović A. Dušan[**]

UDK: 347.426.3/.6(497.11)

NASLEĐIVANJE NAKNADE NEMATERIJALNE I MATERIJALNE ŠTETE I ODGOVORNOST NASLEDNIKA ZA OBAVEZE OSTAVIOCA U SRPSKOM PRAVU – U susret Građanskom zakoniku Republike Srbije – Da li je rešenje predviđeno u članu 197 i 204 Zakona o obligacionim odnosima dobro?

REZIME: U radu su izloženi problemi primene člana 197 i 204 Zakona o obligacionim odnosima, izneti su različiti stavovi u pravnoj teoriji i sudskoj praksi, kao i predložena rešenja u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije. U radu ćemo izneti svoj stav povodom predloženih rešenja u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije. U pravnoj teoriji i sudskoj praksi nameće se pitanje da li je rešenje predviđeno u članu 197 i 204 Zakona o obligacionim odnosima dobro. Izneti su problemi oko utvrđivanja visine nematerijalne štete, kada je deo nematerijalne štete isplaćen u vansudskom postupku, a oštećeno lice podnese tužbu radi naplate razlike nematerijalne štete sudu, sudski postupak traje nekoliko godina. Kako utvrditi pravičnu nakandu nematerijalne štete u momentu donošenja sudske presude?

Ključne reči: *nasleđivanje nematerijalne štete, neprenosivost prava, novčana renta, zastarelost, ustupanje.*

---

[*] Profesor, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija u Novom Sadu, advokat u Loznici
[**] Master pravnik, advokat u Loznici, e-mail: filipovic015@gmail.com

Uvodne napomene

Žrtva saobraćajne nezgode ima pravo na novčanu naknadu nematerijalne štete kao poseban vid materijalne satisfakcije za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, za naruženost i za pretrpljeni strah. „Sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu."[1] Sud će prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade voditi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi nematerijlna šteta, „ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom."

U praksi se postavilo pitanje šta znači „pravična novčana naknada", koja je predviđena u članu 200 Zakona o obligacionim odnosima iz 1978. godine, (u daljem tekstu ZOO), i koji se faktori u odmeravanju moraju uzeti u obzir kod utvrđivanja visine nematerijalne štete?[2]

Po ideji satisfakcije nemoguće je nematerijalnu (idealnu) štetu nadoknaditi u novcu, pošto su povređena lična dobra nemerljiva u novcu i stoga se između njih ne može uspostaviti odnos vrednosti. Naturalna restitucija koja ukida povredu, moguća je samo kod materijalne (imovinske) štete. Ali ona i kod povrede ličnih dobara može da povređenom pribavi satisfakciju i da zadovolji njegov povređen osećaj prava. Satisfakcija nije naknada ni kazna, već jedna činidba zadovoljenja – kako kaže Jering.

Smatramo da žrtve saobraćajne nezgode imaju pravo na „pravičnu novčanu naknadu" za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, za naruženost, za pretrpljeni strah, za fizičke bolove, ako je to opravdano. Ako su te štete manje, žrtve saobraćajne nezgode bi imale pravo na pravičnu novčanu naknadu. Prilikom odlučivanja o nematerijalnoj odšteti, kao i o visini nematerijalne štete, mora se voditi računa „o značaju povređenog dobra."

U članu 201, ZOO, navedena su lica koja imaju pravo na novčanu naknadu u slučaju smrti ili teškog invaliditeta nekog lica.[3] Krivica štetnika se uzima u obzir kao kriterijum za redukciju utvrđene štete. Oštećeno lice koje je doprinelo da šteta nastane, ili da bude veća nego što bi inače bila, ima pravo samo

[1] Član 200. Zakona o obligacionim odnosima, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ,* br. 31/93 i *Sl. list SCG*, br. 1/03 - Ustavna povelja.

[2] Član 200, stav 2 Zakona o obligacionim odnosima.

[3] Slobodan P., Stojanović, D., (1980). Komentar Zakona o obligacionim odnosima, Gornji Milanovac, Pravni fakultet Kragujevac i Kulturni centar, str. 600.

na srazmerno smanjenu naknadu. Za novčanu naknadu neimovinske štete moraju se istražiti rešenja koja su u skladu sa njenom specifičnom funkcijom: pribaviti žrtvi neko zadovoljenje, shvaćeno u najširem smislu, i tako doprineti uspostavljanju njene psihičke ravnoteže koja je narušena trpljenjem fizičkog ili nekog psihičkog bola.[4] Sud mora voditi računa prilikom odmeravanja naknade da satisfakcija koja se daje oštećenom u obliku novčanog iznosa treba, po svom obimu, da bude adekvatna obimu štete koju je kao žrtva saobraćajne nezgode pretrpela povredom nekog od njegovih nematerijalnih dobara. Visina novčanog iznosa na ime naknade treba da bude tako utvrđena da omogući ono zadovoljenje žrtvi saobraćajne nezgode koje će biti u stanju da joj kompenzira nematerijalno dobro koga je lišen, ali o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

U sudskoj praksi pojavile su se mnoge dileme u vezi sa primenom člana 200 i 201 ZOO, kao što su: nasleđivanje naknade nematerijalne i materijalne štete, raznolikost u pogledu dosuđivanja naknade nematerijalne štete; kako ujednačiti sudsku praksu u pogledu dosuđivanja visine nematerijalne štete; kako i na osnovu kojih merila i kriterijuma utvrditi visinu nematerijalne štete u vreme štetnog događaja; kako i na osnovu kojih merila utvrditi koliko je manje isplaćena nematerijalna šteta oštećenom licu, a oštećeno lice nakon dve, tri, pet ili osam godina podnese tužbu tražeći da mu se isplati pravična novčana naknada od strane organizacije za osiguranje; kako utvrditi limit organizacije za osiguranje; kako utvrditi ukupnu štetu; kako utvrditi koliko isplaćena šteta oštećenom licu nakon dve godine od saobraćajne nezgode iznosi na dan štetnog događaja; zastarelost nematerijalne i materijalne štete; kako i na koji način utvrditi doprinos oštećenog lica u nastanku štete.

Šta se mora utvrditi u postupku utvrđivanja prava na štetu

Kada žrtva saobraćajne nezgode podnese zahtev da joj se naknadi šteta koju je pretrpela u saobraćajnoj nezgodi, organizacija za osiguranje, odnosno sud, u toku postupka mora da utvrdi: da li je motorno vozilo kojim je pričinjena šteta trećem licu bilo osigurano kod organizacije za osiguranje, ili se radi o neosiguranom (motornom vozilu), ili o nepoznatom motornom vozilu; da li postoji podeljena odgovornost, odnosno da li je i žrtva saobraćajne nezgode doprinela saobraćajnoj nezgodi; limit obaveze organizacije za osiguranje, koji se ceni prema ugovorenoj osiguranoj sumi: da se utvrdi ukupna šteta u jednom štetnom događaju, i to bez obzira na broj oštećenih lica; da li žrtva

[4] Stanković, O., (1968). Novčana naknada neimovinske štete, III izdanje, Beograd, str. 177.

saobraćajne nezgode ima pravo na tuđu negu i pomoć; da li žrtva saobraćajne nezgode ima pravo na rentu; da li je žrtvi saobraćajne nezgode isplaćena šteta u vansudskom postupku i kada je ta šteta isplaćena; da li je isplaćena pravična novčana naknada žrtvi saobraćajne nezgode; na osnovu kojih merila i kriterijuma će se utvrditi da u vansudskom postupku nije isplaćena pravična novčana naknada žrtvi saobraćajne nezgode; ako je šteta isplaćena žrtvi saobraćajne nezgode u vansudskom postupku nakon dve, tri godine od saobraćajne nezgode, sud mora putem veštačenja da utvrdi koliko isplaćeni iznos štete vredi na dan štetnog događaja, kako bi utvrdio da li je isplaćena šteta bila u okviru limita.

Zauzeti stavovi u sudskoj praksi u pogledu dosuđivanja štete i limita

U sudskoj praksi, povodom obaveze organizacije za osiguranje da naknadi štetu žrtve saobraćajne, zauzeti su sledeći stavovi: 1) Obaveza zajednice osiguranja – po osnovu ugovora o osiguranju korisnika, odnosno sopstvenika motornog vozila od odgovornosti za štete pričinjene trećim licima ceni se prema ugovorenoj osiguranoj sumi. 2) Limit obaveze zajednice osiguranja utvrdiće se prema ukupnoj šteti u jednom štetnom događaju, bez obzira na broj oštećenih lica. Iznos štete prema kome se utvrđuje obim odgovornosti zajednice osiguranja obračunava se tako što se novčana šteta uzima u iznosu u kome je nastala, a nenovčana materijalna šteta i nematerijalna šteta utvrđuje se prema cenama, odnosno kriterijumima u vreme štetnog događaja. Šteta koja se nadoknađuje u stranoj valuti, obračunava se po kursu na dan štetnog događaja. Ako tako utvrđeni iznos štete ne prelazi iznos osigurane sume, zajednica osiguranja dužna je da potpuno naknadi štetu i kad visina štete prema cenama, odnosno kriterijumima u vreme donošenja sudske odluke. Ako je iznos štete utvrđen na način iz prethodnog stava veći od osigurane sume, zajednica osiguranja dužna je da naknadi deo štete prema srazmeri osigurane sume i tako utvrđenog iznosa štete. 3) Zatezne kamate i parnični troškovi dosuđuju se bez obzira na limit osiguranja. 4) Kada se u parnici po zahtevima više oštećenih iz istog štetnog događaja utvrdi da ukupna šteta prelazi osiguranu sumu, sud će svakom od tužilaca dosuditi srazmeran deo naknade, tako da zbir dosuđenih iznosa ne prelazi limit obaveze zajednice osiguranja.[5]

[5] Načelni stav zauzet na Zajedničkoj sednici građanskih i građansko-privrednih odeljenja Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovog vojnog suda, održanoj 26. i 27. oktobra 1988. godine.

Ovaj stav je ostao na snazi, jer „obaveza osiguranja po osnovu ugovora o osiguranju korisnika, odnosno sopstvenika motornog vozila od odgovornosti za štetu pričinjenu trećim licima ceni se prema osiguranoj sumi“, saglasno načelnom stavu zajedničke sednice Saveznog suda, Vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda od 26. i 27. oktobra 1988. godine. Kada se radi o naknadi štete u vidu buduće rente, veštačenjem se vrši kapitalizacija i tako dobijeni kapitalizirani iznos buduće rente uračunava se kod utvrđivanja obima štete do visine osigurane sume.

Međutim, kad se radi o zahtevu oštećenog za izmenu ranije dosuđene rente zbog promenjenih okolnosti, više se ne može raspravljati o limitu osiguranja, odnosno da li je limit iscrpljen izvršenim isplatama, pošto je za kasnije izmene rente relevantno samo stanje pokrivenosti limita prilikom prvog presuđenja.[6]

Polazeći od ovih činjenica, sudovi zaključuju da su budući da je šteta utvrđena na dan njenog nastanka bila u okviru limita, slobodni da dosude naknadu štete povodom osiguranog slučaja u celokupnoj visini, bez obzira na visinu limita u vreme presuđenja.[7] Potraživanje naknade zastareva za tri godine od kad je oštećenik doznao za štetu i za lice koje je štetu učinio u svakom slučaju ovo potraživanje zastareva za pet godina od kada je šteta nastala.[8] Kada je šteta prouzrokovana krivičnim delom, a za krivično gonjenje je predviđen duži rok štete prema odgovornom licu zastareva kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja.[9]

Neke dileme u sudskoj praksi u pogledu dosuđivanja pravične novčane naknade

U praksi se postavilo pitanje kako utvrditi da li je organizacija za osiguranje isplatila pravičnu novčanu naknadu na osnovu člana 200 i 201 ZOO, u slučajevima kada organizacija za osiguranje isplati oštećenom nematerijalnu štetu, a oštećeno lice nakon dve, tri, pet godina, ovo potraživanje nije zastarelo zbog krivičnog postupka, a okrivljen proglašen krivim, podnese tužbu tražeći da mu organizacija za osiguranje isplati pravičnu novčanu naknadu. Kako utvrditi u

6 Zaključci doneti na savetovanju Saveznog suda, Vrhovnog vojnog suda, Vrhovnog suda Srbije, Vrhovnog suda Crne Gore i Višeg privrednog suda u Beogradu, održanom 24, 25 i 26. septembra 1996. godine u Subotici

7 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 5992/96, od 22. juna 1997. godine.

8 Član 376, stav 1 i 2, Zakona o obligacionim odnosima.

9 Videti: Filipović, K. A., (2007). Zastarelost potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom, *Pravni život*, (11), str. 947-957.

skladu sa zakonom koliko je stvarno tuženi manje isplatio za nematerijalnu štetu oštećenom licu u vreme isplate nematerijalne štete?

Kako sprečiti da se dvaput isplaćuje šteta u vansudskom i sudskom postupku? Kako sprečiti da sudovi po pravilu utvrđuju da je tuženi manje isplatio oštećenom licu u vansudskom postupku od pravične naknade štete za 50%, 60%, 80%, 90%, 3%, odnosno da je isplatio 3%, 0,03% od pravične novčane naknade oštećenom licu? Navešćemo nekoliko presuda kako bi se ova konstatacija potvrdila.

„Opštinski sud u Loznici doneo je presudu P.br.2027/95, od 26. decembra 1996. godine, u kojoj navodi: „Tužiocu je vansudskom presudom isplaćen iznos od 56%, dakle manje od 44% od realne i pravične naknade, što novčano iznosi 22.000.00 dinara.“

Okružni sud u Šapcu je doneo presudu Gž. 972/95, od 21. januara 1996. godine, u kojoj konstatuje: „Ovaj sud ne može da prihvati zaključak prvostepenog suda, da je navedenom isplatom tuženi osiguravajući zavod maloletnom tužiocu isplatio samo 3% od pretrpljene štete.

Prvostepeni sud je propustio da izvrši uvid u sudsku praksu, jedan broj pravosnažnih presuda iz toga doba, kako bi nesumnjivo utvrdio visinu svih vidova nematerijalne štete koji su sudovi dosuđivali oštećenim licima.“

„Opštinski sud u Loznici je doneo presudu P.br. 98/96, od 17. decembra 1996. godine, u kojoj konstatuje: „Kako je tužena tužiocu tada isplatila samo 60.000 tadašnjih dinara ili 20%, dužna je da tužiocu po ovom osnovu isplati još 80%, prema okolnostima na dan presuđenja.“

Opštinski sud u Loznici doneo je presudu P.br. 1585/89, od 10. maja 1994. godine u kojoj konstatuje: „Naime, tužilji je u mirnom postupku od strane tužene isplaćeno dana 16. avgusta 1987. godine 700.000 tadašnjih dinara, s obzirom na procenat smanjenja opšte životne aktivnosti i vidovi manifestovanja, što znači da je tužilji tada manje plaćeno 50%.“

Uvidom u mnoge presude, utvrdili smo da prilikom donošenja presude kojom se dosuđuju nematerijalna šteta oštećenom licu, sud konstatuje da tuženi mahom isplaćuje u vansudskom postupku nematerijalnu štetu oštećenim liciima 50% od pravične novčane naknade. Uvidom u mnogobrojne presude nismo mogli doći do zaključka na koji način i na osnovu kojih dokumentacija sud konstatuje „što znači da je tužilji tada manje plaćeno 50%.“

Na osnovu kojih dokaza sudovi konstatuju da je tuženi manje isplatio štetu oštećenom licu u vansudskom postupku u vreme isplate za 50%, 80%, 3%?

Okružni sud u Šapcu, u svojim rešenjima Gž. 972/95, od 21. novembra 1996. i 15. juna 1994. godine, ukidajući presude, naložio je prvostepenom sudu da u ponovnom postupku izvrši uvid u jedan broj pravosnažnih presuda iz doba koja se odnose na naknadu nematerijalne štete, koje su donošene u vreme

kada je tuženi u vansudskom postupku isplatio štetu oštećenom licu. Uvidom u mnogobrojne presude utvrdili smo da sudovi konstatuju da tuženi u vansudskom postupku isplaćuju štetu oštećenom licu koja je manja od ugovorene sume i na taj način tužioci imaju pravo na naknadu štete po cenama na dan presuđenja.

Smatramo da sudovi moraju navesti dokaze na osnovu kojih su utvrdili da je tuženi manje isplatio 50%, 80%,3% od pravične novčane naknade oštećenom licu. Presude u kojima nisu navedeni dokazi kako je sud utvrdio da je tuženi manje platio 50%, 80%, 3%, nezakonite su i donete su bez ikakvih merila i kriterijuma.

Samo uvidom u pravosnažne presude iz doba kada je tuženi isplatio štetu oštećenom licu u vansudskom postupku može se na zakonit način utvrditi da li je ili nije tuženi manje isplatio štetu oštećenom licu. Drugog načina nema.

Ovo je ozbiljan problem o kome treba zauzeti stavove, kako bi se izbeglo da sudovi donose presude bez ikakvih merila i kriterijuma, jer kako objasniti raznolikost dosuđivanja visine nematerijalne štete, odnosno da je tuženi manje isplatio 50%, 80%, 3%, a da nisu navedeni dokazi. Smatramo da iako se radi o utvrđivanju visine nematerijalne štete po slobodnoj oceni, u smislu člana 224, Zakona o parničnom postupku, sud treba da izvrši uvid u jedan broj pravosnažnih presuda iz doba kada je u vansudskom postupku izvršena isplata, a koja se odnosi na naknadu nematerijalne štete.

U više navrata predlagali smo ovaj stav višim sudovima, da bi, posle dužeg vremena sud zauzeo sledeći stav u jednoj presudi: „Međutim, po shvatanju ovog suda, tu se prvostepeni sud nije snašao, iako se radi o utvrđivanju visine nematerijalne štete po slobodnoj oceni, u smislu člana 224, ZPP, prvostepeni sud je trebalo da izvrši uvid u jedan broj pravosnažnih presuda iz tog doba, koje se odnose na naknadu nematerijalne štete, jer samo tako se može utvrditi visina sporne štete prema merilima i kriterijumima koji su važili na dan pomenute isplate od 16. septembra 1987. godine.“[10]

Samo na ovaj način se može utvrditi da li je i koliko je manje isplaćena nematerijalna šteta oštećenom licu. Samo na ovaj način se može sprečiti donošenje nezakonitih presuda, a na štetu osiguravajnćih organizacija. Smatramo da ima malo ljudi u ovom vremenu koji pamte koliko je sud dosuđivao pre dve, tri, pet godina, od datuma kad je izvršena isplata štete u vansudskom postupku oštećenom licu. Mišljenja smo da bi i po ovom pitanju trebalo da se zauzme načelni stav od strane Vrhovnog suda Srbije i Višeg privrednog suda u Beogradu.

Svakako je nedopustivo i nije u skladu sa zakonom da sud konstatuje kako je tužena tužiocu tada isplatila samo 60.000 tadašnjih dinara ili 20% i dužna je

[10] Videti presudu Okružnog suda u Valjevu Gž. broj 1396/98 od 21.09. 1998. godine.

da tužiocu po ovom osnovu isplati još 80% prema okolnostima na dan presuđenja, a da sud ne navede nijedan dokaz po osnovu koga je utvrdio da je tuženi manje isplatio 80% od pravične novčane naknade u vansudskom postupku. Ovo su notorne činjenice, ali šta raditi?

Kako utvrditi obim odgovornosti organizacije koja je isplatila štetu nakon štetnih događaja

U praksi se postavilo pitanje kako organizacija za osiguranje koja je u obavezi da isplati štetu oštećenom licu nakon dve ili tri godine od saobraćajne nezgode, može utvrditi koliko šteta oštećenom licu, isplaćena posle dve ili tri godine od saobraćajne nezgode, vredi na dan štetnog događaja. Smatramo da se to može utvrditi samo putem veštačenja. Sudovi moraju po službenoj dužnosti da vode računa o ovom pitanju, jer se radi o primeni zakona. Presude donete bez utvrđivanja ove činjenice su nezakonite. Ovakav stav sudova koji je zauzet u sudskoj praksi nije u skladu sa zakonom, sudovi moraju voditi računa o ovoj činjenici po službenoj dužnosti. Sud mora utvrditi koliko isplaćeni iznos u vansudskom postupku vredi na dan štetnog događaja, kako bi utvrdio da li je šteta bila u okviru limita na dan štetnog događaja, a koji je ugovoren u polisi.

Kada je u saobraćajnoj nezgodi dosuđeno više, sud da bi doneo zakonitu presudu i pravilno primenio odredbe 86 Zakona o osiguranju imovine i iz 1996. godine ugovor o obaveznom osiguranju od autoodgovornosti, mora da utvrdi ukupan obim štete na dan štetnog događaja kao i sva lica koja imaju prava na materijalnu i nematerijalnu štetu koja im je prouzrokovana na dan štetnog događaja, kako bi utvrdio da nije šteta veća od sume osuguranja koja je ugovorena polisom.

Sud mora prvo da utvrdi iznos koji je ugovoren ugovorom o osiguranju od autoodgovornosti sa osiguravajućom organizacijom. Zatim da utvrdi ukupan obim štete na dan štetnog događaja kao i sva lica koja imaju pravo na materijalnu i nematerijalnu štetu. Nakon toga će primeniti član 86 Zakona o osiguranju.

Redosled naplate štete

U članu 86, stav 2 Zakona o osiguranju imovine i lica iz 1996. godine predviđeno je, ako najniži osigurani iznos na koji se mora ugovoriti osiguranje od autoodgovornosti nije dovoljan da se naknade sve štete, prouzrokovane istim štetnim događajem, da se prvenstveno naknađuju štete na licima. Smatramo da je navedeno rešenje dobro, jer se navedenim rešenjem prvenstveno zaštićuju lica,

kako bi se otklonile štetne posledice koje oštećeno lice trpi. Ako se ne iscrpi suma osiguranja isplatom štete na licima, ali ne ostane dovoljno da se naknade štete na stvarima, smatramo da se štete na stvarima, takođe, srazmerno smanjuju. Priznavanje prioriteta prema redosledu zahteva oštećenih lica ima slabosti, a one se ogledaju u tome što se ne obezbeđuje pravičnost prema svim oštećenim licima. Takođe, lica koja po osnovu smrti bliskog srodnika imaju prvenstvo u naplati nematerijalne štete u odnosu na stvari. U praksi može se desiti da se iz sume osiguranja jednim delom pokriju štete na licima, dok bi druge, kao i materijalne štete ostale nepokrivene. U tom slučaju ako ima više oštećenih lica, njihova se prava na naknadu štete srazmerno smanjuju.

U članu 22, Zakona o obaveznom osiguranju predviđeno je: „Iznos najniže sume osiguranja na koju može biti ugovoreno osiguranje od autoodgovornosti utvrđuje Vlada, na predlog Narodne banke Srbije“. Iznos iz stava 1, ovog člana ne može biti niži od: Za štetu na licima, po jednom štetnom događaju, bez obzira na broj oštećenih lica 1.000.000 evra; Za štetu na stvarima, po jednom štetnom događaju, bez obzira na broj oštećenih lica 200.000 evra. Druge najniže sume osiguranja na koje može biti ugovoreno osiguranje definisane kriterijumima iz člana 26 za novčanu naknadu šteta na licima utvrđuje Vlada Republike Srbije na predlog Narodne banke Srbije”. Smatramo da je navedeno rešenje dobro.

Naknada štete od lica koje je prouzrokovalo štetu

U praksi se može desiti da suma osiguranja ne može da pokrije štete koje su prouzrokovane upotrebom motornog vozila trećim licima. Oštećena lica mogla bi da ostvare pravo na naknadu štete od lica koje je upotrebom motornog vozila prouzrokovalo štetu, bez obzira na iznos visine štete. Kada je oštećeno lice pretrpelo štetu od motornog vozila čiji je vlasnik društveno-pravno lice, postoji objektivna mogućnost da će oštećeno lice naplatiti štetu. Medutim, kada je oštećeno lice pretrpelo štetu od motornog vozila čiji je vlasnik fizičko lice, tada su prava oštećenih lica ugrožena. U praksi postoje primeri da oštećena lica nisu mogla da ostvare pravo na naknadu štete od lica koje je upotrebom motornog vozila prouzrokovalo štetu. Bez obzira na ovu konstataciju, smatramo da je neodrživa konstrukcija da se za isto motorno vozilo prihvati činjenica da organizacija za osiguranje naknadi štetu do sume osiguranja na osnovu ugovora o osiguranju od autoodgovornosti, a u slučaju da se iscrpi suma osiguranja, da se produži obaveza osiguravajuće organizacije kao da je motorno vozilo neosigurano, pa se sume osiguranja zbrajaju. Oštećeno lice može da traži potpunu naknadu štete direktno od oštećenika. Odgovornost štetnika je neograničena

u slučaju smrti, povrede tela, narušavanja zdravlja, uništenja ili oštećenja stvari, osim za štete na stvarima. Odgovornost osiguravača za naknadu štete prouzrokovane trećim licima upotrebom motornog vozila od strane osiguranika ograničena je visinom osiguranog iznosa koji ne može biti veći od najnižeg osiguranog iznosa propisanog zakonom. U presudi sud je zauzeo sledeći stav: „Prvotuženi je upravljao vozilom čiji je vlasnik njegov otac ovde drugotuženi, a koje vozilo je u vreme kritičnog događaja bilo osigurano kod trećetuženog. Ove okolnosti nisu ni sporne među strankama, a nesumljivo su utvrđene i u toku prvostepenog postupka. Stoga, pravilan je zaključak prvostepenog suda da su tuženi solidarno u obavezi da tužilji naknade štetu shodno odredbi čl. 206, ZOO i to prvotuženi po osnovu krivice shodno članu 158 ZOO u vezi čl. 178 ZOO, a drugo i treće tuženi po osnovu objektivne odgovornosti kao vlasnik opasne stvari - automobila shodno članu 173 i 174 ZOO, a trećetuženi po osnovu ugovora o obaveznom osiguranju od autoodgovornosti, kao osiguravač vozila kojim je pričinjena šteta shodno čl. 940, ZOO“.[11]

Vrste pokrivenih šteta

Vlasnik, odnosno korisnik motornog i priključnog vozila dužan je da zaključi ugovor o osiguranju od autoodgovornosti za štetu koju upotrebom motornog vozila pričini trećim licima i za lica koja je primio na prevoz (u daljem tekstu: osiguranje od autoodgovornosti).[12]

Osiguranjem od autoodgovornosti pokriveni su svi vidovi materijalne i nematerijalne štete do kojih može doći, usled smrti, povrede tela ili zdravlja nekog lica. U članovima od 193 do 205 ZOO, regulisana su prava oštećenog lica na materijalnu i nematerijalnu štetu u slučaju smrti, telesne povrede i narušavanja zdravlja. Osiguranjem od autoodgovornosti pokrivene su kako obične štete, tako i izgubljena dobit u smislu člana 189 ZOO.

Nasleđivanje i ustupanje potraživanja naknade nematerijalne štete

Potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike samo ako je priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom.[13] Za pretrpljene nematerijalne štete (za fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava

[11] Presuda Okružnog suda u Šapcu, G.br. 1680/05 od 25.08. 2006.

[12] Član 83 Zakona o osiguranju imovine i lica, *Službeni list SRJ*, br. 30/96, 57/98, 53/99, 55/99.

[13] Član 204, stav 1 Zakona o obligacionim odnosima.

ličnosti, smrti bliskog lica kao i za strah, sud će, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njegovo trajanje to opravdavaju, dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete kao i u njenom odsustvu). Pravo potraživanja štete prelazi na naslednike samo ako je priznato pravosnažnom presudom ili pismenim sporazumom. Odredbom člana 204, ZOO zauzeto je stanovište o neprenosivosti potraživanja nematerijalne štete nasleđivanjem ili ustupanjem potraživanja (cesijom). ZOO prihvatio je ovo shvatanje, jer je pošao od svrhe novčane naknade nematerijalne štete. Svrha novčane nematerijalne štete ogleda se u satisfakciji i ona se ostvaruje samo u ličnosti oštećenog lica. Kod utvrđivanja ove štete i visine njene naknade, sud mora da vodi računa o jačini fizičkih i duševnih bolova i straha, kao i o vremenu njegovog trajanja, o značaju povređenog dobra cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

Polazeći od svrhe i pravne prirode potraživanja novčane naknade nematerijalne štete prihvaćeno je rešenje po kome je nasleđivanje i ustupanje potraživanja naknade nematerijalne štete moguće samo ako je priznato pravosnažnom presudom ili pismenim sporazumom. Pravosnažnost presude kojom je priznato potraživanje naknade nematerijalne štete utvrđuje se u skladu sa pravilima pojedinačnog prava koja se odnose na pravosnažnost presude, a koja su predviđena članom 333 Zakona o parničnom postupku.

Važnost pismenog sporazuma utvrđuje se u skladu sa pravilima koja su predviđena članovima 67–73 ZOO. Potraživanje naknade nematerijalne štete može biti predmet ustupanja, prebljanja i prinudnog izvršenja, na osnovu člana 204, stav 2 ZOO. Ovo potraživanje može biti predmet ustupanja, prebijanja i prinudnog izvršenja, samo ako je ono priznato pravosnažnom presudom ili pismenim sporazumom. Ustupanje potraživanja naknade nematerijalne štete koje je priznato pravosnažnom presudom ili pismenim sporazumom vrši se u skladu sa odredbama člana 436–440 ZOO. Prebijanje (kompenzacija) se vrši u skladu sa odredbama člana 336–343 ZOO. Prinudno izvršenje na novčanom potraživanju vrši se u skladu sa odredbama člana 91 Zakona o izvršnom postupku.

Smatramo da naslednici oštećenog ne mogu podići tužbu za naknadu nematerijalne štete, niti mogu nastaviti započeti spor. Navedeno proizilazi iz odredbe člana 204 ZOO, što je u skladu i sa svrhom novčane naknade nematerijalne štete. Potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednika samo ako je priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom.

Naknada nematerijalne štete koja je predviđena članom 200 ZOO strogo je ličnog karaktera. Smrću oštećenog definitivno prestaje mogućnost ličnog

doživljavanja naknade nematerijalne štete. To međutim, ne znači da se ne može naslediti pravosnažnom presudom ili sporazumom određena svota novca koja bi trebalo da posluži kao sredstvo za ostvarivanje naknade. Ta svota pripada naslednicima, ali ne kao sredstvo za ostvarivanje naknade, jer je oni ne mogu doživeti umesto umrlog pretka, već u opštoj funkciji koju novac ima. Naslediv je, dakle, novac kao stvar, a ne naknada kao lični doživljaj.[14]

Kod ustupanja, prebijanja i prinudnog izvršenja potraživanja naknade nematerijalne štete, takođe se ne prenosi pravo na naknadu nematerijalne štete, već novčani iznos koji služi za ostvarivanje naknade. „Međutim, tim ustupanjem ostvaruje se i sama naknada neimovinske štete. Oštećeni doživljava naknadu osnovom i motivom ustupanja novčanog iznosa. Zadovoljstvo, odnosno psihičko olakšanje oštećeni može doživeti i kad novčani iznos naknade ustupi neobezbeđenom detetu, roditelju ili drugom licu za čiju sudbinu je zabrinut. Oštećeni se psihički rasterećuje i kad ustupanjem novčanog iznosa naknade ispunjava obaveza koje ime po osnovu zajma, kredita, pravosnažne presude i slično, ili pak štete koju je i sam drugom prouzrokovao."[15]

Pravo naslednika na tzv. inflatornu štetu

U praksi se postavilo pitanje da li naslednici imaju pravo na tzv. inflatornu štetu u skladu sa članom 278, stav 2 ZOO kada je iznos koji je dosuđen oštećenom licu pravosnažnom presudom ili priznato pismenim sporazumom obezvređen.

Tuženi je tužiocu isplatio nematerijalnu štetu po pravosnažnoj presudi. Iznos koji je dosuđen pravosnažnom presudom obezvređen je velikom inflacijom. Tužilac je podneo tužbu tražeći tzv. inflatornu štetu na osnovu člana 278, stav 2 ZOO. U toku sudskog postupka tužilac je umro. Postavilo se pitanje da li naslednici mogu nastaviti sudski postupak, tražeći tzv. inflatornu štetu. Sud je obavezao tuženog da tužiocu koja je umrla na ime obezvređenog, ranije dosuđenog iznosa po pravosnažnoj presudi isplati tzv. inflatornu štetu.[16] Tuženi u zakonskom roku ulaže žalbu. U žalbi se navodi: „Tuženi smatra da je sud pogrešno primenio član 204 ZOO, a ovo iz sledećih razloga. Po članu 204 ZOO potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike samo ako je pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom priznato to pravo. ZOO nije

---

[14] Videti član 204, stav 1 Zakona o obligacionim odnosima.

[15] Ivošević, Z., (2000). Naknada štete zbog umanjenja životne aktivnosti, obavezno osiguranje naknade štete i obezbeđenje potraživanja, Budva, str. 60.

[16] Presuda Opštinskog suda u Loznlci, P.br. 1711/92 od 2.3. 1993. godine.

prihvatio rešenje po kome ako je tužba podneta i u toku spora oštećeni umre naslednici oštećenog mogu nastaviti spor. Svrha novčane naknade nematerijalne štete se ogleda u satisfakciji i ona se ostvaruje u ličnosti oštećenog lica. Tuženi smatra da sud ne može dosuđivati tužiocu, koja je u toku postupka umrla, da mu plati tuženi tzv. inflatornu štetu, jer je nematerijalna šteta vezana za ličnost.„ Drugostepeni sud je odbio žalbu kao neosnovanu, a u obrazloženju svoje presude navodi:[17]

„Ne mogu se prihvatiti navodi žalbe da je pogrešno primenjena odredba člana 204 ZOO, navodeći da nije sporno da je tužilja umrla u toku ove parnice, tj. 11. januara 1995. godine i da se prema shvatanju potraživanja iz presude P.br.1711/92 ne može nasleđivati. Ovog zbog toga što je pravosnažna presuda P.br.1711/92 postoji pre smrti tužilje, što nije sporno među strankama, pa se stoga dosuđeni iznos iz te presude ima smatrati danom pravosnažnosti iste kao materijalno potraživanje, tj. kao materijalna šteta koja ulazi u zaostavštinu tužilje. Otuda je tuženi dužan da iznos iz te presude isplati punomoćniku tužilje, odnosno njenim naslednicima."[18]

Nasledivost materijalne štete i umanjena radna sposobnost i nasledivost materijalne štete po odredbama člana 197 Zakona o obligacionim odnosima

Umanjenje radne sposobnosti po odredbama člana 197 ZOO spada u kategoriju materijalne štete, ali se može javiti u više vidova. Oštećeno lice mora u zahtevu da defniše svoje zahteve, kako bi se znalo da li iznos naknade za izgubljenu zaradu predstavlja dospeli iznos, pravo na rentu ili samostalni jednokratni iznos zbog umanjenja radne sposobnosti. Po odredbama člana 197 ZOO nenasledivo je pravo na rentu usled smrti bliskog lica ili povrede tela, odnosno oštećenja zdravlja, osim dospelih iznosa utvrđenih pravosnažnom presudom ili sporazumom, ali ne i pravo na naknadu materijalne štete uopšte.

Stav sudske prakse i pravne teorije o nasleđivanju i ustupanju potraživanja naknade nematerijalne štete

Povodom ovog pitanja u sudskoj praksi i u pravnoj teoriji postoje različiti stavovi. U sudskoj praksi sve do donošenja ZOO 1978. godine postojala su dva shvatanja, i to: a) pravo na naknadu nematerijalne štete prelazi na naslednike

[17] Presuda Opštinskog suda u Loznici P.br. 87/97 od 12.2. 1998. godine.
[18] Presuda Okružnog suda u Šapcu, Gž.918/98 od 2.6. 1998.godine.

ako je oštećeni za života podneo tužbu. „Tužbom je u stvari neimovinska šteta vrednovana i poprimila materjalnu vrednost. Pitanje je samo da li je te štete bilo, kolika je ona i da li je štetnik odgovoran. Ona je neimovinska, utoliko što se na njeno utvrđivanje odnose pravila koja važe za utvrđivanje neimovinske štete, ali potencijalno ulazi u imovinu ostavioca kao svaka druga imovina koja iza nekog ostaje."[19] b) Po drugom stavu sudske prakse potraživanje nematerijalne štete ne prelazi na naslednike, sem ako je pravosnažno dosuđeno ili pismenim ugovorm priznato. „Samo pravosnažno dosuđeno ili pismenim ugovorom priznato potraživanje naknade za neimovinsku štetu prelazi na naslednike oštećenog. Tako utvrđeno, odnosno priznato potraživanje naknade neimovinske štete može se cesijom preneti na drugog."[20]

Ovakav stav je zauzet i u članu 17, stav 2 Nacrta Zakona o naknadi štete od 17.02.1960. godine. U pravnoj teoriji o ovom pitanu postoji više različitih shvatanja.

Po jednom shvatanju ovo pravo na naknadu nematerijalne štete je lično, utoliko što je njegov prelaz na naslednike uslovljen pozitivnom izjavom oštećenog za života. Ta izjava ne mora biti data u obliku tužbe, niti je uopšte potrebna bilo kakva forma, već je dovoljno i vansudska izjava u kojoj ne mora biti čak ni precizan iznos naknade. Po drugom shvatanju, pravo na naknadu nematerijalne štete prelazi na naslednike ako je utuženo za života.[21] Po trećem shvatanju, dosuđena naknada nematerijalne štete može ostvariti svoju svrhu samo u ličnosti oštećenog, te nema nikakvog smisla obavezivati štetnika na naknadu te štete ako je vreme donošenja presude žrtava više nije živa. Bez značaja je činjenica da je oštećeni za života podigao tužbu za naknadu. Bitno je da je u vreme donošenja presude isključena svaka mogućnost da naknada ostvari svoju svrhu.[22] Budući da nematerijalna šteta kao poremećaj psihičke ravnoteže, nastaje u ličnosti oštećenog, te da je svrha naknade uspostavljanje poremećene psihičke ravnoteže, to je i pravo na naknadu nematerijalne štete strogo lično. Oštećeni ga može ostvariti samo dok je živ, dok se nakon smrti to njegovo pravo gasi.[23] Po četvrtom shvatanju, naknada neimovinske štete se ne naplaćuje, već doživljava,

---

[19] Pravni stav zauzet na savetovanju sudija građanskog dela Vrhovnog suda Jugoslavije i predstavnika građanskih odeljenja republičkih vrhovnih sudova od 18. i 19.06. 1968. godine.

[20] Kalođera M., (1941). Naknada neimovinske štete, Zagreb, str. 327.

[21] Aranđelović, D., (1972). O odgovornosti za naknadu štete, Beograd, str. 110.

[22] Stanković, O., (1972). Novčana naknada neimovinske štete, Beograd, str, 110.

[23] Petrović, Z., (1996). Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti, Novinsko-izdavačka ustanova „Vojska", Beograd, str. 171.

pa je doživljaj naknade moguć samo u ličnosti oštećenog. Stoga se pravo gasi smrću oštećenog.[24]

Smatramo da je pravo na naknadu nematerijalne štete strogo lično pravo. Oštećeno lice je može ostvariti samo dok je živo, dok se nakon smrti to njegovo pravo gasi. Samo pravosnažno dosuđeno ili pismenim ugovorom priznato potraživanje naknade za nematerijalnu šletu prelazi na naslednike oštećenog.

Vansudsko poravnanje i zastarelost potraživanja naknade štete – dileme u poslovnoj i sudskoj praksi

U sudskoj praksi postoji dilema u kom roku zastareva potraživanje koje je između osiguravajućih organizacija povodom regresnog zahteva za isplaćenu štetu zaključeno vansudsko poravnanje. Po jednom shvatanju to potraživanje zastareva za tri godine, jer se radi o potraživanju po osnovu naknade štete. Ukoliko je među strankama zaključeno vansudsko poravnanje, tada bi tužlac osnovano mogao potraživati od tuženog sporni iznos po osnovu ugovora, jer prema odredbi člana 1093 ZOO za ugovor o poravnanju važe opšte odredbe o dvostranim ugovorima, ako za njega nije što drugo određeno. Prema tome, tok zastarelosti tužiočevog potraživanja ako je između stranaka zaključeno vansudsko poravnanje ne bi bilo kao i rok zastarelosti naknade štete, jer tužilac sporno potraživanje potražuje, a ne na osnovu naknade štete. Prema tome, ukoliko je tačna tvrdnja tužioca da je u vezi sa spornim potraživanjem zaključeno vansudsko poravnanje između stranaka, tada bi to potraživanje zastarevalo u opštem roku zastarelosti iz člana 371 ZOO, pa je, u tom smislu, potrebno ceniti tužnikov prigovor zastarelosti.[25]

Isplata delimičnog duga i prekid zastarelosti

U praksi se pojavila dilema da li delimično plaćanje duga prekida zastarelost za preostali dug. Smatramo da delimično plaćanje duga ne prekida zastarlost za preostali neplaćeni dug.

U konkretnom slučaju, tuženi je platio deo duga i u tom delu je prekid zastarelosti i nastao dok preostali deo duga tuženi nije platio, niti je dao izjavu tužiocu da će ga platiti. Prema tome, preostali deo duga tuženi nije obavezan platiti, jer je nastupila zastarelost potraživanja.[26]

---

[24] Ivošević, Z. op. cit., str. 60.

[25] Prema rešenju Vrhovnog suda Srbije, Prev.574/95 od 10.01.1976.godine.

[26] Presuda Višeg privrednog suda Srbije Gž . 2771/90 od 19.06.1990.godine.

Rokovi zastarelosti pojedinih vidova nematerijalne štete

Za bolove zastarelost počinje teći od prestanka bolova, za strah od prestanka straha, a za duševne bolove zbog smanjenja opšte životne sposobnosti, zastarelost počinje teći od završetka lečenja i saznanja za postojanje smanjene opšte životne aktivnosti.[27] Smatramo da svaki vid nematerijalne štete zastareva posebno. S obzirom na to, sud je dužan da u toku postupka utvrdi kada su kod oštećenog lica prestali bolovi, strah, kada je završeno lečenje kod oštećenog lica i kada je oštećeno lice saznalo za postojanje smanjenja umanjene životne aktivnosti, odnosno naruženosti. Sud je sve ovo dužan utvrditi samo ako tuženi istakne prigovor zastarelosti.

Zastarelost buduće štete

U sudskoj praksi postavilo se pitanje u kom roku zastareva buduća šteta. Povodom navedenog pitanja zauzet je sledeći stav: Zastarelost na naknadu štete ceni se prema propisu člana 376 i 377 ZOO, bez obzira da li se naknada zahteva za već nastalu ili za štetu za ili za štetu za koju je, po redovnom toku stvari, izvesno da će sukcesivno nastajati u budućnosti, kao i bez obzira da li se naknada buduće štete zahteva u obliku novčane rente ili u jednokratnom iznosu. Naknadu štete koja će sukcesivno nastajati u budućnosti (izgubljeno izdržavanje, izgubljena zarada, naknada za tuđu pomoć i negu i u drugim slučajevima kada se po zakonu može tražititi naknada buduće materijalne štete) oštećeni može ostvariti i sukcesivnim utuživanjem naknade za protekli period, a ne samo u vidu rente. U tom slučaju rokovi zastarelosti za prvoutuženo potraživanje računaju se po odredbama člana 376 odnosno, 377 ZOO, a za svako sledeće utuženo potraživanje (utuženje) teče novi rok zastarelosti od dana kada je prethodni spor okončan (član 392, stav 3 ZOO). Prednji stav primenjuje se i na odnose nastale za vreme važenja Zakona o zastarelosti potraživanja član 19 i 20 tog zakona.

Stav Ustavnog suda Republike Srbije: Ustavni sud Republike Srbije zauzeo je sledeći stav na rednovnoj sednici koja je održana 07. jula 2011. godine, Su broj 1-400/ 1 / 3-11: „U slučaju kada je šteta prouzrokovana krivičnim delom /član 377 ZOO/, ako je za krivično gonjenje predviđen duži rok zastarelosti od rokova propisanih članom 376, ZOO, zahtev za naknadu štete prema svakom odgovornom licu, a ne samo štetniku, zastareva kada istekne

[27] Načelni stav sa XXXI Zajedničke sednice Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog vojnog suda, a koji je održan 25. I 26. novembra 1986. godine.

vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja samo ako je pravosnažnom presudom utvrđeno postojanje krivičnog dela i okrivljeni oglašen krivim za krivično delo. Prekid zastarevanja krivičnog gonjenja povlači za sobom i prekid zastarevanja zahteva za naknadu štete. Isti rok zastarelosti krivičnog gonjenja primenjuje se ako je krivični postupak obustavljen, odnosno ako se nije mogao pokrenuti zato što je okrivljeni umro ili je duševno oboleo, odnosno ako postoje druge okolnosti koje isključuju krivično gonjenje i odgovornost okrivljenog kao što su amnestija i pomilovanje. U svim ostalim slučajevima primenjuje se opšti rok zastarelosti potraživanja iz člana 378 ZOO.

Zastarevanje regresnog zahteva za isplaćenu štetu

U sudskoj praksi postavilo se pitanje u kom roku zastareva regresno potraživanje za isplaćenu štetu i u kom roku zastareva njihova međusobna potaživanja. U jednoj presudi iznet je sledeći stav: „Zastarevanje regresnog zahteva za isplaćenu štetu se računa po odredbama iz člana 376 stav 1 i 2 ZOO i oba roka počinju da teku od dana isplate trećem oštećenom licu. Za ispunioca, danom isplate nastaje šteta, jer se za isplaćen iznos smanjila njegova imovina, a istim momentom ispunilac saznaje za svoju štetu i odgovorno lice. Tužilac je na dan sprovođenja prinudne naplate morao imati saznanje da su sredstva u iznosima navedenim u rešenju o izvršenju skinuti sa njegovog računa, pa naknadno obaveštenje Narodne banke da je prinudna naplata sprovedena nema značaja na početak zastarelosti. Zastarelost je počela da teče 05.05. 2010 godine i rok iz čl. 376, stav 1 ZOO je istekao 05.05. 2013 godine. Objektivni rok iz čl. 376, stav 1 ZOO je prestao da teče protekom subjektivnog roka. Tužba je podneta 08.05. 2013 godine, po isteku roka zastarelosti i na dan podnošenja tužbe potraživanje je po odredbi iz čl. 361 ZOO prestalo.

Tužba P81344/10 je povučena, pa se po odredbi iz člana 389, stav 1 ZOO smatra da nije nastupio prekid zastarevanja izvršen tom tužbom. Ovaj propis nije primenjen i zbog toga je prigovor zastarelosti pogrešno ocenjen kao neosnovan. Privilegovani rok zastarelosti iz člana 377 ZOO ustanovljen je u interesu oštećenog i primenjuje se na odnos lica odgovornih za štetu, već njihova međusobna potraživanja zastarevaju u opštem roku iz čl. 376, stav 1 i 2 ZOO.“[28]

[28] Videti: Presudu Apelcionog suda u Beogradu, Gž.3515/15 od 02.06.2015. godine.

Zastarelost naknade nematerijalne štete kada je kod oštećenog lica došlo do pogoršanja zdravstvenog stanja

Kad je kod oštećenog lica koje je povređeno u saobraćajnoj nezgodi došlo do bitnog pogoršanja zdravstvenog stanja, kao posledica pomenute povrede, a što se mora utvrditi od strane sudskog veštaka, zastarelost počinje teći od kada je oštećeno lice saznalo i za težu posledicu.

Početak zastarelosti potraživanja naknade štete zbog nezakonitog otkaza

Početak zastarelosti naknade štete zbog nezakonitog otkaza po odredbama člana 376 ZOO počinje da se računa od dospelosti potraživanja naknade štete zbog nezakonitog otkaza, a tužilja je mogla da traži naknadu štete u vidu izgubljene zarade tek u vreme kada je presuda postala pravosnažna i izvršna, kojom je utvrđeno da je tužilji prestao radni odnos nezakonito putem otkaza.

Nasleđivanje nematerijalne štete kada je tužilac umro pre donošenja drugostepene presude po žalbi, a drugostepeni sud nije znao da je oštećeno lice umrlo

Prema stanju u spisima, prvostepena presuda doneta je 19.03.2004. godine, tužilac je preminuo 03.06.2004. godine, dok je drugostepena presuda doneta 05.10.2004. godine. O činjenici smrti tužioca, drugostepeni sud nije bio obavešten, pa je nije mogao imati u vidu. Donošenjem drugostepene presude u delu kojim je potvrđena prvostepena presuda nastupila je materijalna pravnosnažnost prvostepene presude, koja se vezuje za činjenično stanje i materijalnopravni odnos stranaka postojeći u trenutku zaključenja glavne rasprave, kada je tužilac bio u životu. Činjenica smrti tužioca ne utiče na punovažnost drugostepene presude ni u delu kojim je preinačena prvostepena presuda, budući da je ovim preinačenjem samo smanjen u određenoj meri iznos nematerijalne štete koji je dosuđen prvostepenom presudom. Stoga u ovakvoj situaciji, suprotno navodima revizije, potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike tužioca u smislu člana 204, stav 1 ZOO.[29]

Uvidom u spise predmeta, veće ovog suda utvrdilo je da je parnični spis Opštinskog suda u Inđiji broj P1-7/07 dostavljen Okružnom sudu u Sremskoj Mitrovici dana 21.09.2009. godine na rešavanje žalbi tuženog, takođe je

[29] Presuda Vrhovnog suda u Beogradu, Rev. broj 1205/05 od 15.06.2006. godine.

utvrdilo da je tužilja preminula 13.05.2010. godine, te da je ovaj sud doneo odluku o žalbi tuženog dana 04.06.2010. godine, a da prilikom donošenja odluke ovaj sud nije imao saznanja o smrti tužilje koja je nastupila pre donošenja drugostepene odluke, a nakon donošenja i ekspedovanja prvostepene odluke.

U članu 422, tačka 2 Zakona o parničnom postupku je propisano da se postupak koji je odlukom suda pravnosnažno završen, može po predlogu stranke ponoviti ako je u postupku, ili ako stranku kao pravno lice nije zastupalo ovlašćeno lice ili ako parnično nesposobnu stranku nije zastupao zakonski zastupnik, ili ako zakonski zastupnik, odnosno punomoćnik stranke nije imao potrebna ovlašćenja za vođenje parnice, odnosno ako vršenje pojedinih radnji u postupku nije bilo naknadno odobreno. Shodno članu 346, stav 1 Zakona o parničnom postupku, presuda koja se više ne može pobijati žalbom postaje pravnosnažna ukoliko je njome odlučeno o zahtevu tužbe ili protivtužbe, a prema članu 347, stav 3 istog zakona, pravnosnažnost rasprave. Na navedeno upućuje i odredba člana 216, stav 2 Zakona o parničnom postupku kojom je između ostalog propisano da ako je prekid postupka nastupio posle zaključenja glavne rasprave, sud može na osnovu te rasprave doneti odluku.

Nakon donošenja odluke drugostepenog suda po žalbi, ukoliko je prvostepena odluka potvrđena, nastupa pravnosnažnost prvostepene, a ne drugostepene odluke te po nastupanju pravnosnažnosti, pravnosnažna presuda deluje od dana njenog donošenja. U konkretnom slučaju, smrt tužilje nastupila je nakon donošenja prvostepene odluke, što znači da ta činjenica nije mogla uticati na izreku prvostepene presude koju presudu je ovaj sud preispitivao, koju je potvrdio i koja proizvodi pravno dejstvo danom pravnosnažnosti, i to iz razloga što ta činjenica nije ni postojala u vreme donošenja pobijane odluke. Budući da presudom sud odlučuje o tuženom zahtevu s obzirom na utvrđeno činjenično stanje, tj. činjenični sklop postojeći od trenutka zaključenja glavne rasprave, stoga je ključni momenat na koji se pravnosnažnost odnosi, momenat zaključenja glavne rasprave, te činjenice koje nastanu nakon tog momenta nisu njom obuhvaćene.

Donošenjem drugostepene odluke u odsustvu saznanja za smrt tužilje koja je nastupila nakon donošenja prvostepene presude koja se vezuje za materijalno-pravni odnos stranaka i činjenično stanje postojeće u trenutku zaključenja glavne rasprave, kada je tužilja bila u životu i uredno zastupana od strane advokata.[30]

U sudskoj praksi, u jednoj presudi zauzet je suprotni stav: „Kako je presuda Osnovnog suda u Loznici, P.br.783/11 od 23.08.2012. godine, a P.Ž, kome

[30] Videti rešenje Apelacioni sud u Novom Sadu, GŽ1.br.3886/10 od 28.01.2011. godine.

pripada potraživanje po navedenoj izvršnoj ispravi, preminuo 15.12.2012. godine odnosno preminuo je pre pravnosnažnosti presude Osnovnog suda u Loznici, P.br. 783/11 od 23.08.2012. godine samim tim ni navedeno potraživanje shodno odredbama člana 204, stav 1 ZOO nije moglo da pređe na naslednike P.I, ovde označenog poverioca. Imajući sve napred navedeno u vidu sud primenom odredbe člana 37 ZIO, a u vezi sa odredbom člana 23 ZIO, odlučio kao u izreci rešenja“. [31]

Rešavajući po prigovoru veće istog Prvog osnovnog suda u Beogradu, doneo je rešenje, IPV /I/ 10037/2014/2 od 11.03.2015. godine kojim usvaja prigovor izvršnog poverioca i ukida rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu I 4752/2014 od 28.02.2014. godine i predmet vraća na ponovno odlučivanja.

„Naime, sud je u izvršnom postupku vezan načelom formalnog legaliteta u smislu člana 8 ZIO, te ne može da se upušta u ocenu zakonitosti i pravilnosti navedenog ostavinskog rešenja pa je pobijano rešenje u smislu člana 392, stav 2 Zakona o parničnom postupku u vezi sa članom 402 Zakona o parničnom postupku i u vezi sa članom 10 ZIO moralo biti ukinuto i spisi predmeta vraćeni postupajućoj sudiji na ponovno odlučivanje.“[32] U ponovnom postupku sud je doneo sledeće rešenje: Potraživanje naknade nematerijalne štete gasi se smrću oštećenog tako da ne može preći na njegove naslednike ako nije priznato pravosnažnom presudom donetom pre smrti oštećenog ili pismenim sporazumom.

U jednoj presudi zauzet je sledeći stav:„Kod utvrđene i nesporne činjenice da je tužilac umro, posle donošenja prvostepene presude, a pre odlučivanja o podnetoj žalbi, odnosno pre pravosnažnosti presude, po oceni Apelacionog suda nema pravo na novčanu naknadu za označene vidove nematerijalne štete i pored činjenice da mu je ista dosuđena prvostepenom presudom i da je po predlogu naslednika sada pok. tužioca prvostepeni sud prekinuti postupak nastavio, tako što je spise dostavio drugostepenom sudu, radi odlučivanja o žalbi. Pazeći po službenoj dužnosti na pravilnu primenu materijalnog prava, a u smislu odredbe člana 372, stav 2 ZPP-a povodom utvrđene činjenice da je tužilac umro, posle donošenja prvostepene presude, Apelacioni sud je, imajući u vidu napred navedene materijalno-pravne odredbe, shodno članu 380 stav 4, ZPP, odlučio kao u izreci.“[33]

---

[31] Posl. Broj 3I-4752/2014 godine od 28.02.2014. godine.

[32] Rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu, IPV /I/ 10037/2014/2/ od 11.03.2015. godine.

[33] Videti presudu u Jagodini P. broj 478/09 od07.10.2009. godine i presudu Apelacionog suda u Kragujevcu, GŽ. Broj 1109/11 od 27.05.2011. godine i videti presudu Vrhovnog suda Srbije, Rev. broj 6734/99 od 22.03.2000. godine.

Drugostepeni sud je preinačio prvostepenu presudu i odbio tužbeni zahtev tužioca. Da mu tuženi isplati nematrijanu štetu po osnovama i u iznosima dosuđenim prvostepenom presudom.

Smatramo da je drugostepena presuda doneta u skladu sa zakonom, a iz sledećih razloga: Vidovi nematerijalne štete vezani su za ličnost oštećenog. Zbog toga se pravo na naknadu za označene vidove nematerijalne štete glasi nakon smrti oštećenog, a što proizilazi i na osnovu tumačenja odredbe člana 204, ZOO, prema kojoj potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike samo ako je priznato pravosnažnom presudom ili pismenim sporazumom. Novčana naknada nematerijalne štete ima za cilj da ostvari satisfakciju za oštećenog lično, tako da mu se ista može dosuditi samo ako je živ u momentu pravosnažnog okončanja parničnog postupka, a što je utvrđeno i odredbama člana 200, stav 2 ZOO, koji između ostalog propisano da sud prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete između ostalog mora voditi računa i o njegovoj visini, značaju povređenog dobra, starosti oštećenog, cilju kome služi ta naknada i da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

Postavlja se pitanje: kako postupiti kada posle donošenja prvostepene presude tuženi uloži žalbu na prvostepenu presudu drugostepenom sudu, a u toku žalbenog postupka ili u toku drugostepenog postupka, a pre donošenja drugostepene presude tužilac umre? Smatramo da prvostepeni sud koji je doneo prvostepenu presudu na koju se u zakonskom roku žalio tuženi u obavezi da predmet dostavi drugostepenom sudu na odlučivanje, a drugostepeni sud će doneti presudu u skladu sa članom 204 ZOO. Materijalno-pravni osnov potraživanja ceni se prema odredbi člana 204 ZOO, a prema toj odredbi tužilac, odnosno njegovi nasednici nemaju pravo na naknadu nematerijalne štete nakon smrti tužiioca, odnosno oštećenog.

Odgovornost naslednika odgovornog lica da isplati nematerijalnu i materijalnu štetu naslednicima oštećenog lica

U sudskoj praksi postavilo se pitanje da li naslednici oštećenog lica imaju pravo da traže naknadu nematerijalne i materijalne štete od nasednika odgovornog lica. Postavilo se pitanje: da li supruga i sin koji su naslednici oštećenog imaju pravo na naknadu nematerijalne i materijalne štete i pravo na troškove sahrane i druge troškove od naslednika odgovornog lica koji je, takođe, umro.[34]

[34] Videti presudu Osnovnog suda u Šapcu, Sudske jedinice Bogatić, PZ.27/10 (2009) od 28.10.2010. godine.

U jednoj presudi zauzet je sledeći stav: Osnovni sud u Šapcu, Sudska jedinica u Bogatiću usvojio je tužbeni zahtev tužilac i obavezao naslednike-tužene da tužiocima isplate nematerijlanu i materijalnu štetu i troškove sahrane, a najviše do vrednosti imovine koje su tuženici nasledili iza pok. M.S. Prvosepeni sud u obrazloženju presude navodi: „Tužioci kao naslednici iza pok. R.Đ. imaju pravo na naknadu štete koju su pretrpeli njegovom smrću, kako materijalne štete, tako nematerijalne štete, iz vrednosti imovine iza pok. M.S. u smislu člana 222 ZON RS-do visine vrednosti nasleđene imovine, a u granicama odgovornosti za pričinjenu štetu tužiocima kao naslednicima pok. R. Sud je vlastan da u parnici utvrđuje i dosuđuje ovu štetu, bez obzira na činjenicu što je krivični postupak obustavljen zbog smrti optuženog pa i kada je vođen krivični postupak iz razloga druge vrste, pri čemu sud utvrđuje osnov za naknadu štete u smislu člana 193, stav 1 ZOO, svim dokaznim sredstvima, tako da se tuženici bez uspeha pozivaju na nekompetentnost suda da utvrdi postojanje odgovornost za štetu pravnog prehodnika tuženika i odluči o zahtevu tužioca. Sa aspekta građansko-pravne odgovornosti u smislu člana 154 ZOO u vezi sa članom 158 ZOO, za naknadu štete dovoljan je i nehat štetnika. Tužioci u smislu člana 193 ZOO imaju pravo na naknadu uobičajenih troškova sahrane iza pok. R. koji obuhvataju troškove sahrane, u užem i širem smislu. Iz imovine pokojnog M.S., shodno članu 194 ZOO treba da se naknadi šteta i mal. A. koja je izgubila izdržavanje od svog oca, u visini i prema kriterijumima iz člana 194., stav 2 ZOO koliko bi dobijala na ime izdržavanja, kroz plaćanje novčane rente.“ Tuženi su blagovremeno izjavili žalbu iz svih zakonskih razloga, bez obrazloženja kao i dopunu žalbe koja sadrži obrazloženje žalbenih navoda, ali koju kao neblagovremenu nije uzeo u razmatranje.

Ispitujući pravilnost pobijene presude u o žalbenom delu u smislu čl. 372 ZPP („Službeni glasnik RS” br. 125/04 i 111/09), koji se primenjuje na osnovu čl. 506, st. 1 ZPP („Službeni glasnik RS” br. 72/2011), Apelacioni sud u Beogradu našao je da je žalba tuženih osnovana.

„Prvostepeni sud je odlučio kao u izreci pobijene odluke sa obrazloženjem da je iz izvedenih dokaza utvrdio da su tužioci srodnici sada pok. R.Đ. (supruga i kćerke), da su tuženi srodnici pok. S.M. (supruga i sin), da je srodnik tužilaca, sa svojom porodicom, ovde tužiocima, bio podstanar kod srodnika tuženih, da je dana 22.11.2003. godine srodnk tuženih oko 21,00 časova u Bogatiću ispred svoje kuće u svađi gurnuo ili udario pravnog prethodnika tužilaca, usled čega je ovaj pao i zadobio povrede od kojih je preminuo 02.12.2003. godine, a da nije dolazio svesti, da je povod za sukob bilo isključenje struje u delu kuće koji je srodnik tužilaca koristio kao podstanar, da tužioci, kao naslednici iza pok. R.Đ., imaju pravo na naknadu štete koju su pretrpeli njegovom smrću,

kako materijalne, tako i nematerijalne, iz vrednosti nasleđene imovine iza pok. S.M. u smislu čl. 222 Zakona o nasleđivanju RS do visine vrednosti nasleđene imovine, a u granicama njegove odgovornosti za počinjenu štetu tužiocima, nalazeći da je sud vlastan da u parnici utvrđuje i dosuđuje ovu štetu, bez obzira na činjenicu što je krivični postupak koji se vodio pred Okružnim sudom u Šapcu K.84/07 protiv pravnog prethodnika tuženih, po optužnici Okružnog javnog tužilaštva u Šapcu Kt.234/03 od 28.04.2004. godine, obustavljen zbog njegove smrti, pa i kada nije vođen krivični postupak iz razloga druge vrste, pri čemu sud utvrđuje osnov za naknadu štete u smislu čl. 193 st. 1 ZOO svim dokaznim sredstvima, te je sa aspekta građansko-pravne odgovornosti u smislu čl. 154 u vezi sa čl. 158 ZOO za naknadu štete dovoljan i nehat štetnika, da iz kazivanja štetnika, sada pok. S.M., do faze optužnice, nedvosmisleno proizilazi šta se dogodilo kritičnom prilikom, dok je njegova odbrana u fazi optužnice očigledno bila u suprotnosti sa svim njegovim ranijim kazivanjima i sračunata na izbegavanje krivične odgovornosti, da posebno na njegovu štetnu radnju ukazuje i korpus izvedenih dokaza od značaja za parnicu radi ocene doprinosa nastanka štete sada pok. R. u smislu čl. 192 i 205 ZOO.

Dalje, prvostepeni sud je polazeći od utvrđenih činjenica našao da je doprinos pravnog prethodnika tužilaca nastanku štete 50%, pošto je kritičnom prilikom u stanju potpunog pijanstva sa 2,8 g/kg – pravo pijano stanje došao na vrata stana gde je prethodnik tuženih živeo, psovao ga i pretio mu, i pored činjenice, da je u tom trenutku imao električnu energiju u kući, pošto je prethodno srodnik tuženih samo na kratko prekinuo dovod struje i vratio osigurač na svoje mesto, što znači da je ponašanje pravnog prethodnika tužilaca bilo uzrokovano ovim pijanstvom i manifestovalo se agresivnošću, naglim, nepromišljenim i burnim reagovanjem u komunikaciji sa drugim, bez validne procene realne situacije, što je uticalo i na neadekvatnu procenu ugroženosti svoga prava zbog koga je ušao u verbalni, a zatim i fizički sukob sa pravnim prethodnikom tuženih, zbog čega je prvostepeni sud našao da su tuženi u obavezi da tužiocima naknade 50% pretrpljene štete (troškovi sahrane i podizanje nadgrobnog spomenika, naknada za dato izdržavanje, duševni bol zbog smrti bliskog srodnika), pa je delimično usvojio, a delimično odbio zahtev tužilaca, pozivajući se na odredbe čl. 192, 193, 194 i čl. 200 u vezi čl. 201 i 205 ZOO, te čl. 165 porodičnog zakona RS, imajući u vidu da je, umesto pok. S., izdržavanja mal. tužilji A, rođenoj 1998. godine, a u momentu njegove smrti stare 5,5 godina, pružala njena majka koja je i tražila naknadu za dato izdržavanje, umesto izdržavanja koje je trebalo da isplaćuje i daje njen suprug, pa je utvrdivši prihode pok. R. poslednjih nekoliko godina, te da je zahtev ove prirode S. postavila od njegove smrti pa do podnošenja tužbe (93 meseca), te njegov

doprinos nastanku štete, našao i da je i ovaj zahtev valjalo usvojiti, jer je za izdržavanje svoje dece davala i iznos koji bi inače obezbedio njen suprug.

Po nalaženju Apelacionog suda ovakva odluka prvostepenog suda se za sada ne može prihvatiti, jer je zbog pogrešne primene materijalnog prava činjenično stanje ostalo nepotpuno utvrđeno. U ponovnom postupku Apelacioni sud u Novom Sadu doneo je presudu, Gž broj 1487/16 od 21.04.2016. godine kojom je odbio žalbe tuženih, a presudu Osnovnog suda u Šapcu jedinica u Bogatiću, P broj 2058/12 od 19.10.2015. godine potvrdio. U obrazloženju presude navodi. „Na osnovu tako utvrđenog činjeničnog stana, prvostepeni sud je zaključio da su tuženi, kao pravni sledbenici štetnika u obavezi da tužiocima naknade nematerijalnu štetu koju trpe usled gubitka bliskog srodnika na osnovu člana 154, 158 i 201 ZOO, umanjenu za doprinoas oštećenog nastanku štete, shodno članu 205 ZOO. Pravilan je zaključak prvostepenog suda da su tuženi, kao naslednici imovine pok. S.M. lica odgovornog za smrt pok. R.Đ. u obavezi da do visine nasleđene imovine, tužiljama naknade nematerijalnu štetu zbog gubitka bliskog lica. Kako je M. preminuo njegovi naslednici, ovde tuženi, na osnovu člana 222 Zakona o nasleđivanju odgovaraju za ostaviočeve dugove do visine vrednosti nasleđene imovine.“

Naslednici nemaju pravo na naknadu nemetrijalne štete koju je pretrpelo oštećeno lice koje je u međuvremenu umrlo

Naslednici oštećenog lica nemaju pravo na naknadu nematerijalne štete koju je pretrpelo oštećeno lice koje je u međuvremenu umrlo, sem u slučajevina predviđenim u članu 204 ZOO. Naslednici oštećenog lica koje je u međuvremenu umrlo imaju pravo na nematerijalnu štetu koju su oni lično pretrpeli zbog gubitka bliskog srodnika, to pravo imaju na osnovu člana 201, stav 1 ZOO.

Pravo na naknadu nematerijalne štete naslednika oštećenog prema naslednicima odgovornog lica

„Pravilno je prvostepeni sud, i po nalaženju drugostepenog suda, našao da shodno odredbama 206, 212 i čl. 222 Zakona o nasleđivanju RS na naslednike prelaze prava i obaveze ostavioca po sili zakona samom činjenicom smrti, te da naslednici odgovaraju za dugove ostavioca do visine vrednosti nasleđene imovine. Shodno iznetom, obaveza naknade štete ostavioca tereti naslednika po sili zakona kao dug ostavioca, budući da ostaviočevi dugovi postaju u trenutku ostvarivanja nasleđa dugovi naslednika. Nasleđivanje predstavlja sledovanje u sve imovinske odnose umrlog, odnosno stupanje

sledbenika u jednu imovinskopravnu celinu (zaostavštvinu) koju čine prava i obaveze (pa i obaveze iz obligacionih odnosa) ili samo prava. Prema tome, i pravo na naknadu štete dužnikovu imovinu „tereti“ na isti način, kao i pravo zajmodavca na povraćaj sume date na zajam itd.

To znači da bi dug ostavioca predstavljala i obaveza naknade štete koja se saglasno odredbi čl. 186 ZOO smatra dospelom od trenutka nastanka štete, dakle pre smrti ostavioca, a koja oštećenom nije naknađena pre njegove smrti. Pri tome, činjenica da visina štete nije utvrđena pre nastupanja smrti štetnika nije od uticaja na pravo oštećenog da štetu zahteva od naslednika pod uslovom i u obimu propisanom čl. 222 ZON. Pravilna primena navedene zakonske odredbe zahtevala je da prvostepeni sud, imajući u vidu pravilo o teretu dokazivanja, utvrdi vrednost imovine koju su tuženi nasledili iza pok S.M., što je u konkretnom slučaju izostalo.

Međutim, pravilna primena odredbe čl. 222 Zakona o nasleđivanju u vezi odredba čl. 154, 158, 192, 193, st. 1, 194, 200 i 201 ZOO zahtevala je da prvostepeni sud prethodno nesumnjivo utvrdi postojanje osnova odgovornosti pravnog prethodnika tuženih da naknadi tužiocima pričinjenu štetu, te s tim u vezi postojanje uzročne veze između njegove radnje i štetne posledice, tj. smrti srodnika tužilaca, i time i štete koju su njegovom smrću pretrpeli tužioci. Kako je krivični postupak protiv pravnog prethodnika tuženih obustavljen zbog njegove smrti, te kako je izostalo donošenje osuđujuće krivične presude nakon okončanja krivičnog postupka u kojem bi bila utvrđena odgovornost pravnog prethodnika tuženih, to je zahtevalo od prvostepenog suda da izvođenjem i ostalih predloženih dokaza stranaka, pa i dokaza veštačenjem preko veštaka medicinske struke, nesumnjivo utvrdi postojanje uzročno posledične veze između radnji koje je dana 22.11.2003. godine preduzeo pravni prethodnik tuženih i posledica koja je nastupila – povređivanje, a potom i smrt srodnika tužilaca, o čemu sud ne poseduje stručna znanja, a tek potom bi došlo u obzir razmatranje postojanja krivice štetnika i doprinosa oštećenog nastanku štete, pa i ponašanje ostalih učesnika u ovom događaju ukoliko ih je bilo.“[35]

Stav suda u vezi izgubljenog izdržavanja

„Kada je reč o pravu tužilje S. da potražuje od tuženih iznose koje je u spornom periodu od smrti njenog supruga pa do podnošenja tužbe u ovoj pravnoj stvari davala na ime izdržavanja maloletne kćerke, ovde tužilje A., ne može se prihvatiti kao pravilno stanovište prvostepenog suda da bi ovo pravo

[35] Videti rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 918/11 od 13.09. 2012.godine.

imala s pozivanjem na odredbu čl. 165 Porodičnog zakona. Naime, shodno navedenoj odredbi lice koje je faktički davalo izdržavanje, a nije imalo pravnu obavezu, ima pravo na naknadu od lica koje je po ovom zakonu bilo dužno da daje izdržavanje. U konkretnom slučaju tužilja je lice koje je kao roditelj bila dužna da shodno čl. 154, st. 1 istog Zakona izdržava svoje dete, dok takve obaveze na strani pravnog prethodnika tuženih nije bilo. Sud nije vezan pravnim osnovom tužbenog zahteva, već činjenicama navedenim u tužbi. U konkretnom slučaju prema činjeničnim navodima tužbe, tužilje je time što je, posle smrti supruga, u celini doprinosila izdržavanju zajedničkog mal. deteta, pretrpela štetu u vidu umanjenja svoje imovine u smislu odredbe čl. 155 ZOO, što znači da bi se o obavezi štetnika da joj naknadi pričinjenu štetu prosuđivalo po opštim odredbama ZOO. Međutim, na tužilji je teret dokazivanja ne samo nastanka, nego i visine tako pretrpljene štete, u kom smislu parametar ne može biti zarada kojom bi njen suprug doprinosio izdržavanju porodice, pa ni iznos kojim bi doprinosio izdržavanju mal. deteta, da je ostao u životu, već ona sredstva koja je tužilja utrošila na izdržavanje mal. deteta kao stvarno pretrpljene štete, a koja sredstva bi njoj ostala sa polovinom na raspolaganju da nije bilo štetnog događaja, jer bi ih iskoristila za sopstvene potrebe ili druge potrebe, imajući u vidu da su izdržavanju deteta dužna da doprinose oba roditelja, što u konkretnom slučaju nakon smrti drugog roditelja nije bilo moguće.

Stoga će u ponovnom postupku prvostepeni sud, imajući u vidu navedene primedbe ovog suda, pošto potpuno i pravilno utvrdi sve bitne činjenice, pravilnom primenom materijalnog prava odlučiti o osnovanosti tužbenog zahteva tužilaca kako u osnovu, tako i u visini, dajući za svaku odluku jasne i pravilne razloge.

Iz navedenih razloga, odlučeno je kao u izreci primenom čl. 377 ZPP, s tim što je na osnovu čl. 161 istog Zakona ukinuta i odluka o troškovima parničnog postupka sadržana u stavu pravom izreke pobijene presude, jer zavisi od konačnog ishoda spora."

Da li se radi o sticanju bez osnova ili o naknadi štete

U sudskoj praksi pojavilo se pitanje da li se radi o sticanju bez osnova ili o naknadi štete kad zajmoprimac koji je uzeo novac umre, a taj novac treba da vrate nalsednicima zajmoprimca. U sudskoj praksi povodom ovog pitanja zauzet je sledeći stav:„Prema utvrđenom činjeničnom stanju, tužilac je 05.03.1996. godine, predao sada pok. Lj.M. (suprugu tužene M.M. i ocu tužrnog D.M.) iznos od 290.000,00 DEM da za njegov račun kupi zlatne poluge. Po optužnici OJT u Zaječaru Kar.p.86/96 od 13.09.1996. godine vođen

je krivični postupak protiv Lj.M. zbog krivičnog dela prevare iz čl. 171, st. 3 u vezi st. 1 KZ RS i protiv D.M., ovde tuženog, za krivično delo prikrivanja iz člana 184, st. 2 u vezi st. 1 KZ RS, sve na štetu imovine oštećenog K.K. Tužilac je kao oštećeno lice u krivičnom postupku podneo imovinskopravni zahtev. Rešenjem Okružnog suda u Zaječaru K 1/98 od 01.06.1998. godine krivični postupak protiv optuženog Lj.M. je obustavljen zbog smrti optuženog, dok je oštećeni K.K. za višak imovinskopravnih zahteva upućen na parnicu. Navedena presuda je potvrđena presudom Vrhovnog suda Srbije Kž. 1654/99 od 14.09.2000. godine. Rešenjem Opštinskog suda u Zaječaru O 901/2005 od 12.12.2005. godine, oglašeni su naslednicima zaostavštvine sada pok. Lj.M. po osnovu zaveštanja bračni drug – tužena M.M. u delu od ¼ I sin – tuženi D.M. u delu od ¾ zaostavštvine.

Tužba u ovoj parnici podneta je 01.09.2006. godine.

Prvostepeni sud je polazeći od ovako utvrđenog činjeničnog stanja zaključio da se u konkretnom slučaju radi o potraživanju tužioca po osnovu sticanja bez osnova pravnog, prethodnika tuženih, te da se primenjuje opšti rok zastarelosti iz čl. 371 ZOO, koji potpisuje da potraživanja zastarevaju za 10 godina, ako zakonom nije određen neki drugi rok zastarelosti. Prvostepeni sud nalazi da je zastarelost potraživanja tužioca počela da teče 06.03.1996. godine, kao dana kada je imovina sada pok. Lj.M. neosnovano uvećana i da je do podnošenja tužbe 01.09.2006. godine, prošlo 10 godina, 5 meseci i 24 dana, te da je odbijen zahtev zbog zastarelosti. Po nalaženju prvostepenog suda tužbeni zahtev se ne odnosi na potraživanje naknade štete i nema mesta primeni odredaba člana 376 odnosno, 377 ZOO. U obrazloženju prvostepene presude navedeno je da se pri donošenju odluke o tužbenom zahtevu imalo u vidu da je tužilac kao oštećeni u krivičnom postupku istakao imovinskopravni zahtev za isplatu, odnosno povraćaj datog iznosa, ali prvostepeni sud nalazi da u konkretnom slučaju nema prekida zastarevanja, s obzirom da tužilac nije u roku od 3 meseca od pravosnažnosti odluke krivičnog suda (14.09.2000. godine) pokrenuo parnicu saglasno odredbi člana 390 ZOO.

Međutim, po nalaženju Apelacionog suda pobijena presuda doneta je uz pogrešnu primenu materijalnog prava zbog čega je činjenično stanje nepotpuno utvrđeno. Naime, predmet tužbenog zahteva u ovoj parnici je isplata novčanih iznosa, koje tužilac potražuje od tuženih, pravnih sledbenika štetnika sada pok. Lj.M., čijom je krivicom umanjena imovina tužioca. Radi se o naknadi štete koju je tužilac pretrpeo radnjama pravnog prethodnika tuženih. U konkretnom slučaju, prema utvrđenom činjeničnom stanju, protiv pravnog prethodnika tužnih, sada pok. Lj.M. je po optužnici OJT u Zaječaru od 13.09.1996. godine, vođen krivični postupak zbog krivičnog dela prevare

iz čl. 171, stav 3, a u vezi sa stavom 1 KZS RS, u kom krivičnom postupku je tužilac podneo imovinskopravni zahtev za naknadu štete koju je pretrpeo krivicom sada pok. Lj.M., te je rešenjem od 01.06.1998. godine, krivični postupak protiv optuženog Lj.M. obustavljen je zbog smrti optuženog. Imajući u vidu da su smrću optuženog Lj.M. nastupile procesne smetnje zbog kojih je bilo apsolutno nemoguće da se u odnosu na optuženog sada pok. Lj.M. krivični postupak okonča iz razloga što je optuženi umro, parnični sud u takvom slučaju je ovlašćen da utvrdi kao prethodno pitanje, da li je šteta prouzrokovana takvom radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog dela, jer krivično delo može da postoji i kad je krivični postupak izostao, ili ukoliko nije okončan, između ostalog, i ako je optuženi umro. Ovo iz razloga primene posebnih pravila o zastarelosti zahteva za naknadu štete iz člana 377 ZOO, sve saglasno načelu pružanju jače zaštite pravu oštećenog za naknadu štete prouzrokovane krivičnim delom. Naime, prema odredbi člana 377, stav 1 ZOO kada je šteta prouzrokovana krivičnim delom, a za krivično gonjenje je predviđen duži rok zastarelosti, zahtev za naknadu štete prema odgovornom licu zastareva kad istekne vreme određeno za zastarelost krivičnog gonjenja. U takvoj situaciji parnični sud je ovlašćen da utvrdi kao prethodno pitanje da li je šteta prouzrokovana takvom radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog dela, jer krivično delo može da postoji i kad je krivični postupak izostao, ovde konkretno, krivični postupak je obustavljen zbog smrti optuženog. U slučaju kad krivični postupak protiv štetnika nije vođen ili je obustavljen iz objektivnih okolnosti (štetnikova smrt, nedostupan organima gonjenja, nepoznat) parnični sud može i mora za potrebe parničnog postupka (krivica i duži rok zastarelosti) utvrditi koje krivično delo je objektivno izvršio štetnik.

Zbog pogrešne primene materijalnog prava, prvostepeni sud je propustio da utvrdi bitne činjenice za odluku o tužbenom zahtevu. Naime, prvostepeni sud je propustio da utvrdi da li je šteta tužioca prouzrokovana takvom radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog dela. Ukoliko se utvrdi da je šteta prouzrokovana radnjom koja u sebi sadrži elemente krivičnog dela, potrebno je utvrditi koliki je rok zastarelosti krivičnog gonjenja za to krivično delo, te prigovor zastarelosti potraživanja naknade štete ceniti u vezi odredbe člana 377, ZOO. Ukoliko se utvrdi da potraživanje tužioca nije zastarelo, utvrdiće se i ostali bitni elementi za obim i visinu štete koju tužilac trpi u konkretnom slučaju, te pravilnom primenom materijalnog prava, ponovo odlučiti o tužbenom zahtevu.“

Iz navedenih razloga, prvostepena presuda je ukinuta i predmet se vraća prvostepenom sudu na ponovno suđenje. U ponovnom postupku prvostepeni sud će postupiti imajući u vidu navedeno, te će nakon pravilno i potpuno

utvrđenog činjeničnog stanja, pravilnom primenom materijalnog prava doneti odluku o tužbenom zahtevu. Prvostepena presuda ukinuta je u delu odluke o troškovima parničnog postupka, jer ova odluka zavisi od konačnog ishoda spora. Primenom odredbe člana 377, stav 2 Zakona o parničnom postupku odlučeno je kao u izreci ovog rešenja.

Nasleđivanje nematerijalne štete posle donošenja prvostepene presude, a pre odlučivanja o podnetoj žalbi

„Potraživanja naknade nematerijalne štete gasi se smrću oštećenog tako da ne može preći na njegove naslednike ako nije priznato pravnosnažnom presudom donetom pre smrti oštećenog ili pismenim sporazumom.“ Presudom prvostepenog suda usvojen je tužbeni zahtev tužioca V.Ž. i obavezan je tuženi V.K. da tužiocu isplati nematerijalnu štetu i to: na ime duševnih bolova zbog umanjenja životne aktivnosti, na ime pretrpljenih fizičkih bolova i na ime pretrpljenog straha uz nominalne iznose bliže navedene u tom delu izreke, sa zakonskom zateznom kamatom, od dana presuđenja pa do isplate. Tuženi je protiv ove presude izjavio žalbu. Prvostepeni sud je na osnovu izvoda iz matične knjige umrlih, utvrdio da je tuženi umro 01.03.2010. godine, posle donošenja prvostepene presude, a pre nego što su spisi dostavljeni žalbenom sudu.

Apelacioni sud je, odlučujući o žalbi tuženog, na osnovu člana 380, tačka 4 Zakona o parničnom postupku prvostepenu presudu preinačio, tako što je odbio kao neosnovan tužbeni zahtev tužioca sada pokojnog V.Ž. da mu tuženi isplati nematerijalnu štetu po osnovima i u iznosima dosuđenim prvostepenom presudom, a iz sledećih razloga: „Pravilnim tumačenjem odredbe člana 200, stav 1 ZOO proizlazi da oštećenom, za povređena lična dobra kojima se prouzrokuju: fizički bolovi, duševni bolovi zbog smanjenja životne aktivnosti, naružnosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica i zbog pretrpljenog straha, pripada odgovarajuća novčana naknada nematerijalne štete, kao poseban vid materijalne satisfakcije za fizičke i duševne patnje koje oštećeni trpi kao posledicu štetne radnje. Ovi vidovi nematerijalne štete vezani su za ličnost oštećenog (*intuitu pesonae*). Zbog toga se pravo na naknadu za označene vidove nematerijalne štete gasi nakon smrti oštećenog, odnosno tužioca, a što proizlazi i na osnovu analognog tumačenja odredba člana 204 ZOO prema kojoj potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike samo ako je priznato pravnosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom. Zbog toga, pod istim uslovima, to potraživanje može biti predmet ustupanja, prebijanja ili prinudnog izvršenja.

Novčana naknada nematerijalne štete ima za cilj da ostvari satisfakciju za oštećenog lično, tako da mu se ista može dosuditi samo ako je živ u momentu pravnosnažnog okončanja parničnog postupka, a na šta upućuje i odredba člana 200, stav 2 ZOO, kojom je između ostalog propisano da sud prilikom odlučivanja o zahtevu povređenog dobra, starosti oštećenog, cilju kome služi ta naknda i da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i duštvenom svrhom. Kod utvrđene i nesporne činjenice da je tužilac umro, posle donošenja prvostepene presude, a pre odlučivanja o podnetoj žalbi, odnosno pre pravnosnažnosti presude, po oceni Apelacionog suda nema pravo na novčanu naknadu za označene vidove nematerijalne štete i pored činjenice da mu je ista dosuđena prvostepenom presudom i da je po predlogu naslednika sada pok. tužioca prvostepeni sud prekinuti postupak nastavio, tako što je spise dostavio drugostepenom sudu, radi odlučivanja o žalbi tuženog.

Pazeći po službenoj dužnosti na pravilnu primenu materijalnog prava, a u smislu odredbe člana 372, stav 2 Zakona o parničnom postupku, a povodom utvrđene činjenice da je tužilac umro posle donošenja prvostepene presude, Apelacioni sud imajući u vidu napred navedene materijalnopravne odredbe, shodno članu 380, tačka 4 Zakona o praničnom postupku, odlučio kao u izreci.[36] Iz navedenih razloga prvostepena presuda je ukinuta i predmet se vraća prvostepenom sudu na ponovno suđenje. U ponovnom postupku prvostepeni sud će postupiti imajući u vidu navedeno, te će nakon pravilno i postupuno utvrđenog činjeničnog stanja, pravilnom primenom materijalnog prava doneti odluku o tužbenom zahtevu. Prvostepena presuda ukinuta je u delu odluke o troškovima parničnog postupka, jer ova odluka zavisi od konačnog ishoda spora. Primenom odredbe člana 377, stav 2 Zakona o parničnom postupku odlučeno je kao u izreci ovog rešenja.

Ponavljanje postupka drugostepenog postupka iz razloga što je tužilac umro u toku drugostepenog postupka, a tuženi je za ovu činjenicu saznao nakon donošenja drugostepene presude

U sudskoj praksi pojavilo se pitanje da li tuženi ima pravo da podnese zahtev za ponavljanje postupka kada je tužilac umro u toku drugostepenog postupka, a za ovu činjenicu tuženi je saznao po dobijanju drugostepene presude. Smatramo da nema mesta ponavaljanju postupka, jer nisu ispunjeni uslovi za ponavljanje postupka u smislu člana 422, tačka 2 ZPP, pa se takav predlog

[36] Presuda Osnovnog suda u Jagodini P.478/09 od 07.10.2009. godine i presuda Apelacionog suda u Kragujevcu Gz 1109/11 od 27.05. 2011. godine.

mora odbiti. Ovo je iz razloga što sud nije imao saznanja o smrti tužilje koja je nastupila pre donošenja drugostepene presude, a nakon donošenja i ekspedovanja prvostepene presude. Nakon donošenja drugostepene presude, ukoliko je prvostepena presuda potvrđena, nastupa pravosnažnost prvostepene presude, a ne drugostepene presude, te po nastupanju pravosnažnosti, pravosnažna presuda deluje od dana njenog donošenja. „Donošenjem drugostepene odluke u odsustvu saznanja za smrt tužilje koja je nastupila nakon donošenja prvostepene odluke, nastupila je materijalna pravosnažnost pobijane presude koja se vezuje za materijalno-pravni odnos stranaka i činjenično stanje postojeće u trenutku zaključenja glavne rasprave, kada je tužilja bila u životu i uredno zastupana od strane advokata. Imajući navedeno uvidu, ovaj sud je našao da nisu ispunjeni uslovi za ponavljanje postupka u smislu člana 422, tačka 2 ZPP, te je predlog tuženog kao neosnovan odbijen.“[37]

Dopuštenost revizije kada na strani tužilac ima više lica

U sudskoj praksi su česti slučajevi da na strani tužilaca ima više lica, pa se postavilo pitanje da li su oni obični ili jedinstveni suparničari. Odgovor na ovo pitanje je bitan prilikom odlučivanja o dopuštenosti revizije kada na strani tužilaca ima više lica. U jednoj presudi zauzet je sledeći stav: „U ovom sporu obrazovana je procesna zajednica običnih aktivnih suparničara. Prema čl. 200 ZPP-a svaki suparničar je samostalna strana i njegove radnje ili propuštanja ne koristi niti šteti drugim suparničarima pa se vrednost spora u smislu čl. 37, stav 2 ZPP-a određuje prema vrednosti svakog pojedinog zahteva. S obzirom na to dopuštenost revizije se ima oceniti prema vrednosti svakog pojedinog zahteva, odnosno dozvoljenost revizije se ocenjuje prema visini potraživanja svakog od tužilaca.“[38]

Stvarna legitimacija – aktivna ili pasivna

Stvarna legitimacija (aktivna ili pasivna) predstavlja materijalnopravni odnos stranke prema predmetu spora tako da prigovor nedostatka aktivne ili pasivne legitimacije jeste materijalnopravni prigovor, a ne procesnopravni prigovor. Ukoliko ne postoji aktivna ili pasivna legitimacija, tužbeni zahtev se odbija kao neosnovan, što znači da se po takvom prigovoru odlučuje u sklopu odluke po tužbenom zahtevu. Izreka presude sadrži odluku o tužbenom

[37] Videti Rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu, GŽ1 broj 3886/10 od 28.01.2011. godine.
[38] Videti presudu Vrhovnog suda Srbije, Rev broj 3653/04 od 13. aprila 2005. godine.

zahtevu, tada nema mesta donošenju presude od strane prvostepenog suda u kojoj se u stavu 1. navodi da se odbija prigovor nedostatka pasivne legitimacije na strani tuženika, kao neosnovan. Ukoliko se u toku postupka utvrdi da označeni tužilac ili tuženi ne postoji, u tom slučaju bi tužbu trebalo odbaciti.

Rešenja predložena u Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije

Prema članu 230 Prednacrta Građanskog zakonika Republike Srbije odnosno, njegovi naslednici nemaju pravo na naknadu materijalne štete nakon smrti oštećenog lica. Naknada nematerijalne štete zbog pretrpljenih duševnih bolova u smislu člana 200 ZOO predstavlja individualno potraživanje oštećenog lica prema štetniku zbog čega ova individualna novčana satisfakcija oštećenom ne predstavlja aktivnu nepodeljenu solidarnu obligaciju tužioca, budući da su oštećeni obični, a ne nužni suparničari shodno odredbama člana 204 Zakona o parničnom postupku.

Stav Vrhovnog suda Srbije: Prema stanju u spisima, prvostepena presuda je doneta 19.03.2004. godine, a tužilac je preminuo 03.06.2004. godine, dok je drugostepena presuda doneta 05.10.2004. godine. O činjenici smrti tužioca drugostepeni sud nije bio obavešten, pa je nije mogao imati u vidu. Donošenjem drugostepene presude u delu kojim je potvrđena prvostepena presuda nastupila je materijalna pravosnažnost prvostepene presude koja se vezuje za činjenično stanje i materijalno pravni odnos stranaka postojeći u trenutku zaključenja glavne rasprave, kada je tužilac bio u životu. Činjenica smrti tužioca ne utiče na pravosnažnost drugostepene presude ni u delu kojim je preinačena prvostepena presuda, budući da je ovim preinačenjem samo smanjen u određenoj meri iznos nematerijalne štete koji je dosuđen prvostepenom presudom. Stoga u ovakvoj situaciji, suprotno navodima revizije, potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike tužioca u smislu člana 204, stav 1 ZOO.[39] Uvidom u spise predmeta, veće ovog suda utvrdilo je da je parnični spis Opštinskog suda u Inđiji broj P1 7/07 dostavljen Okružnom sudu u Sremskoj Mitrovici dana 21.09.2009. godine na rešavanje o žalbi tuženog, takođe je utvrdilo da je tužilja preminula 13.05.2010. godine, te da je ovaj sud doneo odluku o žalbi tuženog dana 04.06.2010. godine, a da prilikom donošenja odluke ovaj sud nije imao saznanja o smrti tužilje koja je nastupila pre donošenja drugostepene odluke ovaj sud nije imao saznanja o smrti tužilje koja je nastupila pre donošenja drugostepene odluke, a nakon

[39] Videti Presudu Vrhovnog Suda Srbije Rev. Br. 1205/05 od 15.06.2016. godine.

donošenja i ekspedovanja prvostepene odluke.[40] U članu 422, tačka 2 ZPP propisano je da postupak koji je odlukom suda pravosnažno završen, može se po predlogu stranke ponoviti ako je u postupku kao tužilac ili tuženi učestvovalo lice koje ne može biti stranka u postupku, ili ako stranku nije zastupao zakonski zastupnik, ili ako zakonski zastupnik odnosno, punomoćnik stranke nije imao potrebna ovlašćenja za vođenje parnice ili za pojedine radnje u postupku, ukoliko vođenje parnice, odnosno vršenje pojedinih radnji u postupku nije bilo naknadano odobreno. Shodno članu 346, stav 1 ZPP, presuda koja se više ne može pobijati žalbom postaje pravosnažna ukoliko je njome odlučeno o zahtevu tužbe ili protivtužbe, a prema članu 347, stav 3 istog zakona, pravosnažnost presude vezuje se za činjenično stanje utvrđeno do zaključenja glavne rasprave. Na navedeno upućuje i odredba člana 216, stav 2 ZPP kojom je između ostalog propisano da ako je prekid postupka nastupio posle zaključenja glavne rasprave, sud može na osnovu te rasprave doneti odluku.

Nakon donošenja odluke drugostepenog suda po žalbi, ukoliko je prvostepena odluka potvrđena nastupa pravosnažnost prvostepene, a ne drugostepene odluke, te po nastupanju pravosnažnosti, pravosnažna presuda deluje od dana njenog donošenja. U konkretnom slučaju, smrt tužilje nastupila je nakon donošenja prvostepene odluke, što znači da ta činjenica nije mogla uticati na izreku prvostepene presude koju presudu je ovaj sud preispitivao, koju je potvrdio i koja proizvodi pravno dejstvo danom donošenja pobijane odluke. Budući da presudom sud odlučuje o tužbenom zahtevu s obzirom na utvrđeno činjenično stanje, tj. činjenični sklop postojeći od trenutka zaključenja glavne rasprave, stoga je ključni momenat na koji se pravosnažnost odnosi, momenat zaključenja glavne rasprave, te činjenice koje nastanu tog momenta nisu njom obuhvaćene.

Shodno navedenom, kako je ovaj sud doneo odluku na osnovu svih raspoloživih činjenica, naknadno saznanje tuženog o smrti tužilje u toku žalbenog postupka ne može predstavljati razlog za ponavljanje drugostepenog postupka u smislu člana 422, tačka 2 ZPP, budući da sud donosi odluku na osnovu činjenica i saznanja kojima raspolaže u trenutku odlučivanja, rešavajući sporni pravni odnos među strankama na osnovu dokaza i utvrđenih činjenica izvedenih na glavnoj raspravi.

Donošenjem drugostepene odluke u odsustvu saznanja za smrt tužilje koja je nastupila nakon donošenja prvostepene odluke, nastupila je materijalna pravosnažnost pobijane prvostepene presude koja se vezuje za materijalno-pravni odnos stranaka i činjenično stanje postojeće u trenutku zaključenja

[40] Videti rešenje Apelacionog Suda u Novom Sadu GŽL. 3886/10 od 28.01.2011. godine.

glavne rasprave, kada je tužilja bila u životu i uredno zastupana od strane advokata.

Imajući u vidu navedeno, ovaj sud je našao da nisu ispunjeni uslovi za ponavljanje postupka u smislu člana 422, tačka 2 ZPP, te je predlog tuženog kao neosnovan odbio. Izvršni poverilac je uz predlog za izvršenje podneo rešenje Osnovnog suda u Loznici pod brojem O 101/2014 od 05.02.2014. godine, kojim se iza pokojnog P.Ž., koji je preminuo dana 15.12.2012. godine, oglašavaju za naslednike na osnovu Zakona i sporazuma P.R. iz K., sin pokojnog P.Ž., i P.I. iz K., sin P.Ž. Po navedenom rešenju P.I. nasledio je novčano potraživanje na ime nematerijalne štete i troškova postupka po osnovu pravosnažne presude Osnovnog suda u Loznici P 783/11 od 23.08.2012. godine.[41]

Članom 204, stav 1 ZOO propisano je da potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednika samo ako je priznato pravosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom. Kako je presuda Osnovnog suda u Loznici P 783/11 od 23.08.2012. godine koja je priložena kao izvršna isprava postala pravosnažna dana 03.10.2013. godine a P.Ž., kome pripada potraživanje po navedenoj izvršnoj ispravi, preminuo 15.12.2012. godine, odnosno preminuo je pre pravosnažnosti presude Osnovnog suda u Loznici P 783/11 od 23.08.2012. godine samim tim ni navedeno potraživanje shodno odredbama člana 204, stav 1 ZOO nije moglo da pređe na naslednika P.I, ovde označenog izvršnog poverioca. Imajući sve napred navedeno u vidu sud primenom odredbe člana 37 ZIO, a u vezi sa odredbom člana 23 ZIO, odlučio kao u izreci rešenja.

Izneti stavovi u sudskoj praksi u vezi sa nasleđivanjem nematerijalne štete

Odredbom člana 8, stav 1 Zakona o izvršenju i obezbeđenju propisano je da je sud dužan da donese rešenje o izvršenju kada su za to ispunjeni uslovi određeni zakonom. Odredbom člana 15, stav 1 istog Zakona propisano je da sudska odluka kojom je naloženo ispunjenje potraživanja izvršena ako je postala pravosnažna i ako je protekao rok za dobrovoljno ispunjenje, odnosno nastupio uslov određen tom odlukom, osim kada je zakonom drugačije propisano, te da rok za dobrovoljno ispunjenje teče od dana dostavljanja odluke izvršnom dužniku, a završava se protekom poslednjeg dana roka određenog sudskom odlukom, ako zakonom nije drugačije određeno. Odredbom člana 17, stava 1 istog Zakona propisano je da je izvršna isprava

[41] Videti rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu br. 3-4-4752/2014 godine.

podobna za izvršenje ako su u njoj naznačeni izvršni poverilac i izvršni dužnik, predmet, vrsta i obim ispunjenja obaveze, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno. Odredbom člana 23, stav 1 istog Zakona propisano je da se izvršenje određuje i sprovodi i na predlog i u korist lica koje u izvršnoj ispravi nije označeno kao izvršni poverilac, a ako to nije moguće, prenos ili prelaz potraživanja dokazuje se pravosnažnom, odnosno konačnom odlukom donetom u parničnom, prekršajnom ili upravnom postupku.

Imajući u vidu napred citirane odredbe ZIO, te utvrđeno činjenično stanje, veće ovog suda našlo je da je prilikom donošenja pobijanog rešenja postupajući sudija u prvom stepenu pogrešno primenio materijalno pravo u tom smislu što nije primenio odredbe materijalnog prava koje je trebalo da primeni, odnosno nije primenio citirane odredbe člana 8, stav 1 u vezi sa članovima 15, stav 1 i 17, stav 1 i 23, ZIO, zbog čega je činjenično stanje ostalo nepotpuno utvrđeno, tj. nije utvrđeno da li je predmetnim ostavinskim rešenjem sporno potraživanje iz izvršne isprave prešlo na ovde izvršnog poverioca. Naime, sud je u izvršnom postupku vezan načelom formalnog legaliteta u smislu člana 8 ZIO, te ne može da se upušta u ocenu zakonitosti i pravilnosti navedenog ostavinskog rešenja, pa je pobijano rešenje u smislu člana 392, stav 2 ZPP-a u vezi sa članom 402 ZPP-a i članom 10 ZIO moralo biti ukinuto i spisi predmeta vraćeni postupajućoj sudiji na ponovni postupak.[42]

Nasleđivanje materijalne štete u vidu izgubljene zarade pokojnog pravnog prethodnika tužioca

U sudskoj praksi postavilo se pitanje da li naslednici pokojnika – pravnog prethodnika tužioca imaju pravo na naknadu materijalne štete u vidu izgubljene zarade bez obzira što nije utvrđena pravnosnažnom presudom niti vansudskim ili sudskim poravnanjem. Po jednom shvatanju smatra se da tužioci nisu aktivno legitimisani za vođenje spora iz razloga što je pravo na zaradu lične prirode i vezano je za ličnost zaposlenog tako da je naknadu mogao ostvariti samo lično radnik koji je trpeo štetu zbog nezakonitog otkaza ugovora o radu i da to pravo nije prenosivo na treće lice. U jednoj presudi zauzet je sledeći stav: „Na nesumnjiv način je prvostepeni sud utvrdio da je imenovani – sada pokojni bio u radnom odnosu kod tuženika kao poslodavca na poslovima portira sve do 28.12.2005. godine, kada mu je tuženik naznačenim rešenjem od 26.12.2005. godine otkazao ugovor o radu. Navedenom presudom prvostepenog suda poništeno je ovo rešenje tuženika i tuženik je obavezan da tužioca vrati u radni

[42] Videti rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu IPV (I) br. 1003/2014/2 godine.

odnos i rasporedi na radno mesto na koje je bio zaposlen ili drugo radno mesto koje odgovara njegovoj stručnoj spremi. Navedena presuda je postala pravnosnažna dana 06.12.2006. godine kada je ptvrđena presudom Okružnog suda od 06.12.2007. godine. Pravni prethodnik tužilaca – imenovani sada pokojni umro je dana 27.09.2008. godine i rešenjem ostavinskog suda od 29.01.2009. godine za naslednika na njegovoj zaostavštini oglašeni su tužioci na celokupnoj imovini navedenoj u istom rešenju. U toku postupka prvostepeni sud je na nesumnjiv način utvrdio da sada pokojni u spornom periodu nije nigde radio niti ostvarivao prihode jer nije bio zaposlen niti je bio osnivač kao ni vlasnik nekog preduzeća ili radnje. Takođe je utvrđeno da u spornom periodu tuženik za tužioca nije uplatio doprinose nadležnim fondovima. Žalbenim navodima ovako utvrđeno činjenično stanje uopšte nije dovedeno u sumnju. Prvostepeni sud je pravilno primenio odredbu člana 191 Zakona o radu kada je obavezao tuženog kao poslodavca da tužiocima kao naslednicima sada pokojnog isplati naknadu štete u visini izgubljene zarade i drugih primanja po osnovu rada i da na ime tužioca uplati doprinose nadležnim fondovima.

Po stanovištu Apelacionog suda, u celini su se pokazali neosnovanim navodi žalbe da tužioci nisu aktivno legitimisani za vođenje ovog spora iz razloga što je pravo na zaradu lične prirode i vezano je za ličnost zaposlenog tako da je naknadu mogao ostvariti samo lično radnik koji je trpeo štetu zbog nezakonitog otkaza ugovora o radu i da to pravo nije prenosivo na treća lica. Naime, propisano je da potraživanje naknade nematerijalne štete prelazi na naslednike samo ako je priznato pravnosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom i pod istim uslovima to potraživanje može biti predmet ustupanja, prebijanja i prinudnog izvršenja – član 204 ZOO.

Iz ovoga nesumnjivo proizlazi da pravo na naknadu materijalne štete prelazi na naslednike u svakom slučaju bez obzira da li je isto priznato pravnosnažnom odlukom ili pismenim sporazumom.“[43]

Odgovornost naslednika za obaveze ostavioca

U sudskoj praksi postavilo se pitanje da li naslednici odgovaraju za obaveze ostavioca oštećenom licu koji je pretrpeo materijalnu i nematerijalnu štetu, ako odgovaraju do kog iznosa odgovaraju ošećenom licu. U skladu sa članom 224, stav 1 Zakona o nasleđivanju sa naslednicima solidarno odgovaraju za ostaviočeve dugove, svako do visine vrednosti svog

[43] Iz presude Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž1-596/10 od 11.02.2010. god. presudom Apelacionog suda u Novom Sadu, gž broj 1080/18 od 13.06. 2018.

naslednog dela, bez obzira na to da li je izvršena deoba nasleđa. U skladu sa članom 224, stav 2 Zakona o nasleđivanju dugovi se među sanaslednicima dele srazmerno njihovim naslednim delovima ako iz zaveštanja ne sledi što drugo. Imajući ovo u vidu, ako ima više naslednika, sanaslednika, onda poverilac može svoje potraživanje naplatiti od bilo kog naslednika, ali samo do visine vrednosti naslednog dela toga naslednika, koji će se kasnije regresirati od ostalih naslednika, jer sunaslednici odgovaraju srazmerno veličini naslednih delova.

U testamentu moguće je odrediti da neki naslednik ne odgovara za dugove ili da odgovaraju manje od ostalih. Ne odgovara za dugove ostavioca naslednik koji se odrekao nasleđa, koji je nedostojan, koji je isključen od ostalih naslednika. Davalac izdržavanja ne odgovara, po ugovoru o doživotnom izdržavanju za dugove ostavioca, ali se tim ugovorom može predvideti. Odgovornost se ne odnosi na primljene poklone za vreme života ostavioca, bez obzira da li bi taj poklon, zbog uračunavanja bio uključen u nasledni deo tog naslednika.Zza dugove ostavioca ne odgovara ni singularni sukcesor – legatar. Legatar može samo izuzetno da odgovara za obaveze ostavioca. Naslednici ostavioca nisu nužni suparničari pa stoga poverirac može tužbom ostvariti svoja prava koje je imao prema ostaviocu, tužeći sve njegove naslednike, kao solidarne dužnike, ili samo nekog od njegovih naslednika. Shodno članu 228, Zakona o nasleđivanju deobu nasledstva može zahtevati svaki naslednik u svako doba, osim u nevreme. To pravo ne zastareva. Ugovor kojim se naslednik odriče pravda zahteva deobu ništav je.

U jednoj presudu zauzet je sledeći stav: „Poravnanje tužioca D.M. kao oštećenog, s pravom na naknadu nematerijalne štete za duševne bolove zbog opisanog umanjenja životne aktivnosti, za naknadu za pretrpljene fizičke bolove i strah i naknadu za duševne bolove zbog naruženosti, sve po članu 200, ZOO, kao i potraživanje njegovih roditelja i sestre kao člana istog porodičnog domaćinstva s pravom na naknadu za duševne bolove zbog naročito teškog invaliditeta sina odnosno brata, po članu 201, stav 3 ZOO, u visini pravilno odmerenoj od strane prvostepenog suda, predstavlja dug ostavioca B.D., čiju je imovinu nasledila njegova ćerka tužena M.B. koja za obaveze oca odgovara do vrednosti nasleđene imovine. Tako je i obavezana na isplatu ukupnog iznosa od 2.563.939,67 dinara tužiocima, u ravnoj vrednosti nasleđene imovine. Okolnost da su drugi zakonski naslednici svoje po zakonu pripadajuće delove ustupili B.M., ne utiče na drugačiji zaključak o odgovornosti naslednika za dugove, jer se M.B. prihvatila nasleđa u celosti i svu je imovinu ostaviočevu nasledila, pa se njena odgovornost za dugove ne ograničava do visine samo njenog naslednog dela kako u žalbi tumači. Odredbom

člana 222 ZON-a RS je propisano da naslednik odgovara za ostaviočeve dugove do visine vrednosti nasleđene imovine. Nasleđena je ona imovina koja je obuhvaćena rešenjem o nasleđivanju kojim je prvotužena oglašena za naslednika, saglasno članu 122 Zakona o vanparničnom postupku. Neodrživo je žalbeno shvatanje da prvotužena odgovara za obaveze pokojnog B.D. do visine 1/3 vrednosti njegove zaostavštine, a ne do ukupne vrednosti njegove zaostavštine u iznosu od 2.563.939,67 dinara. Pitanje njene odgovornosti za obaveze pokojnog B.D. prema tužiocima kao oštećenim licima, raspravljao je u ovoj parnici, s ishodom da obaveze tužene ne premašuje vrednosti nasleđene imovine, a prema drugim zakonskim naslednicima je tužbeni zahtev odbijen jer im zaostavština nije predata u nasleđe. Na drugačiji ishod uticaja nema pozivanje žaliteljke na kasnije donetu odluku istog suda u drugoj parnici oznake P 276/16 koja za predmet ima pobijanje pravne radnje jednog od zakonskih naslednika." Takođe u sudskoj praksi iznet je stav "zakonski naslednici za dugove ostavioca odgovaraju isključivo i samo do visine svog naslednog dela, o čemu će javni izvršitelj voditi računa u toku postupka u toku sprovođenja izvršenja."[44]

Zaključak

Smatramo da rešenje koje je predviđeno u članu 204 ZOO treba dopuniti stavom tri i četiri koji glasi: „Naslednici odgovornog lica odgovaraju oštećenim licima do visine nasleđene imovine" (stav 3); Pravo na naknadu nematerijalne štete zbog umanjenja životne aktivnosti naruženosti povrede ugleda, častim slobode ili pravičnosti, smrti bliskog lica i zbog pretrpljenog straha, gasi se pravo nakon smrti oštećenog, jer su navedeni vidovi nematerijalne štete vezani za ličnost oštećenog" (stav 4). Sa ovim dopunama člana 204, ZOO izbegli bi se različiti stavovi u u sudskoj praksi po ovim pitanjima.

Smatramo da u sudskoj praksi postoji velika raznolikost u pogledu dosuđivanja naknade nematerijalne štete koja se dosuđuje žrtvama saobraćajnih nezgoda, u smislu odredaba člana 200 i 201 ZOO. Ovakva velika razlika u pogledu dosuđivanja nematerijalne štete je nedopustiva. Mišljenja smo da bi bilo poželjno da Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije u Beogradu zauzme načelni stav u pogledu dosuđivanja visine nematerijalne štete žrtvama saobraćajne nezgode, u smislu odredaba člana 200 i 201 ZOO, imajući u vidu koliko je godina žrtvi saobraćajne nezgode, kakav je intenzitet bolova, intenzitet straha, kao i stepen naruženosti. Taj načelni stav menjao bi se zavisno od toga

[44] Videti rešenje Osnovnog suda u Loznici, Ipv.i.br.9/17 od 21.01.2019. godine.

da li ima inflacije u društvu. Ovakav načelni stav, po našem mišljenju, bio bi u skladu sa članom 223 Zakona o parničnom postupku. Ovaj predlog je u skladu sa zakonom jer je Ustvni sud Republike Srbije utvrdio da je odredba člana 26, stav 2 Zakona o obaveznom osiguranju u saobraćaju nije u skladu sa Ustavom Republike Srbije.[45]

Na ovaj način postiglo bi se sledeće: izbegli bi se nepotrebni sudski sporovi, izbegli bi se nepotrebni sudski troškovi, oštećena lica bi brže naplaćivala nematerijalnu štetu, izbegli bi se troškovi veštačenja, sudovi bi na jedinstven način, u skladu sa načelnim stavom, primenjivali član 200 i 201 ZOO, društva za osiguranje bi u vansudskom postupku nadoknađivala nematerijalnu štetu u skladu s načelnim stavom. Ne vidimo razlog zašto Vrhovni kasacioni sud Republike Srbije ne bi doneo načelni stav o visini nematerijalne štete koja bi se dosuđivala žrtvama sabraćajne nezgode, u smislu člana 200 i 201 ZOO.

U toku postupka mora se utvrditi: da li je motorno vozilo kojim je prouzrokovana šteta žrtvama saobraćajne nezgode bilo osigurano ili se radi o nepoznatom motornom vozilu, da li postoji podeljena odgovornost, koliki je limit obaveze društva za osiguranje, kolika je ukupna šteta na dan štetnog događaja, da li žrtva saobraćajne nezgode ima pravo na rentu, da li je žrtvi saobraćajne nezgode nadoknađivana nematerijalna šteta i kada je šteta nadoknađena? Kada se radi o naknadi štete u vidu buduće rente, veštačenjem se vrši kapitalizacija i tako dobijeni kapitalizirani iznos buduće rente uračunava se prilikom utvrđivanja obima štete do visine osigurane sume.

Kada se radi o zahtevu oštećenog za izmenu ranije okolnosti, više se ne može raspravljati o limitu osiguranja, odnosno da li je limit iscrpljen i izvršenim isplatama, pošto je za kasnije izmene rente relevantno samo stanje pokrivenosti limita prilikom prvog presuđenja. U slučajevima kada je društvo za osiguranje isplatilo nematerijalnu štetu žrtvi saobraćajne nezgode, a žrtva saobraćajne nezgode nakon dve-tri godine podnese tužbu tražeći da joj se isplati pravičnu novčana naknada da bi se u skladu sa zakonom utvrdilo da li je društvo za osiguranje isplatilo manju odštetu od pravične novčane naknade – mišljenja smo da sud mora izvršiti uvid u određeni broj pravičnih novčanih naknada. Sud mora da izvrši uvid i u određen broj pravnosnažnih presuda iz doba kada je društvo za osiguranje isplatilo nematerijalnu štetu žrtvi saobraćajne nezgode. Samo na ovaj način može se izbeći donošenje presuda bez ikakvih merila i kriterijuma Takođe, prilikom utvrđivanja obima odgovornosti društva za osiguranje, mora se, putem veštačenja utvrditi

[45] Videti: Odluku Ustavnog suda broj Iuz-909/2010. godine.

koliko vredi odšteta žrtvi saobraćajne nezgode na dan štetnog događaja, a koja je isplaćena nakon dve, tri, pet godina od saobraćajne nezgode. Iznosi koji se dosuđuju za nematerijalnu štetu žrtvama saobraćajnih nezgoda od strane pojedinih sudova su previsoki. Sudovi prilikom donošenja odluke o visini nematerijane štete koja se dosuđuje žrtvama saobraćajnih nezgoda moraju voditi računa o životnom dobu žrtve saobraćajne nezgode i o ekonomskoj situaciji u kojoj se nalazi država, kao i o visini premije koja se naplaćuje od strane društva za osiguranje.

Smatramo da zastarelost potraživanja naknade inflatorne štete počinje od nastanka obaveze koja je u uslovima inflacije obezvređena. Potraživanja naknade štete ne može početi da zastareva pre nastanka same štete. Kada je reč o inflatornoj šteti, sud mora da utvrdi kada je ona nastala, odnosno nastajala jer je tada nastalo potraživanje koje se javlja kao predmet tužbenog zahteva. Pravilna primena materijalnog prava iziskuje da sud ispita kada je nastala odnosno, nastajala inflatorna šteta čiju naknadu tužilac traži. Takođe propusti u sudskom postupku ne mogu biti razlog da se inflatorna šteta prevodi na sud, to jest državu.

Pravni promet u uslovima visoke inflacije izlaže njihove učesnike nesrazmernim novčanim obavezama, zbog kojih mogu nastati i nesrazmerni gubici ili dobici u imovini. Sa ovim svi učesnici u pravnm prometu moraju računati. Smrt stranke koja ima punomoćnika utiče da postupak, ne bude prekinut do pojave naslednika, u smislu člana 212, tačka 1 Zakona o parničnom postupku ali ne utiče na ishod parnice odnosno, primenu materijalnog prava. Kada u parnicu stupi naslednik oštećenog, ta parnica mora biti okončana odbijanjem svih zahteva za nakandu nematerijalne štete, zbog njihovog neprenosivog karaktera. Po odredbama člana 204 ZOO potraživanja naknade nematerijalne štete prelaze na naslednike samo ako je to priznato pravnosnažnom presudom ili pismenim sporazumom. Pod istim uslovima to potraživanje može biti predmet ustupanja, prebijanja i prinudnog izvršenja. Takođe po odredbama člana 197, ZOO pravo na naknadu štete u vidu novčane rente usled smrti bliskog lica ili usled povrede tela ili oštećenja zdravlja ne može se prenositi na drugo lice.

Filipovic K. Aleksandar
The Faculty of Law for Commerce and Judiciary in Novi Sad, The University of Business Academy in Novi Sad, a lawyer in Loznica

Filipovic A. Dusan
A lawyer in Loznica

INHERITANCE OF THE COMPENSATION FOR BOTH ECONOMIC AND NON-ECONOMIC KINDS OF A DAMAGE AND THE HEIR'S RESPONSIBILITY FOR OBLIGATIONS OF A DECEDENT IN THE SERBIAN LAW

Towards the Civil Code of Republic of Serbia - Is the solution foreseen under the Articles 197 and 204 of the Law of Contract a good one?

A b s t r a c t

Problems in the application of Articles 197 and 204 of the Law on of Contract are presented in the paper. Different attitudes in legal theory and case law are presented, as well as proposed solutions in the Preliminary Draft Civil Code of Republic of Serbia. We will put forward our position on the proposed solutions in the Pre-Civil Code of the Republic of Serbia. In the legal theory and jurisprudence, the question arises whether the solution is provided for in Articles 197 and 204 of the Law on Obligations. Problems have been raised regarding the determination of the amount of non-pecuniary damage, when part of the non-pecuniary damage is paid out-of-court procedure, and the injured person files a lawsuit to collect the difference of non-material damage to the court, the court proceedings take several years.

How to determine the fair incidence of non-pecuniary damage at the time of passing a judgment?

Keywords: *inheritance of non-pecuniary damage, non-transferability of rights, monetary annuity, obsolescence, assignment.*

Literatura:

1. Aranđelović, D., (1972). O odgovornosti za naknadu štete, Beograd
2. Filipović, K. A., (2007). Zastarelost potraživanja naknade štete prouzrokovane krivičnim delom, *Pravni život*, (11), str. 947-957
3. Ivošević, Z. (2000). Naknada štete zbog umanjenja životne aktivnosti, obavezno osiguranje naknade štete i obezbeđenje potraživanja, Budva
4. Kalođera M., (1941). Naknada neimovinske štete, Zagreb
5. Petrović, Z., (1996). Naknada nematerijalne štete zbog povrede prava ličnosti, Beogra, Novinsko-izdavačka ustanova „Vojska“
6. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 5992/96, od 22. juna 1997. godine
7. Presuda Okružnog suda u Valjevu Gž. broj 1396/98 od 21.09.1998. godine
8. Presuda Okružnog suda u Šapcu, G.br. 1680/05 od 25.08.2006
9. Presuda Opštinskog suda u Loznlci, P.br.1711/92 od 2.3.1993. godine
10. Presuda Opštinskog suda u Loznici P.br.87/97 od I2.2. 1998.godine
11. Presuda Višeg privrednog suda Srbije Gž . 2771/90 od 19.06.1990. godine
12. Presuda Vrhovnog suda u Beogradu, Rev.broj 1205/05 od 15.06.2006. godine
13. Presuda Osnovnog suda u Šapcu, Sudske jedinice Bogatić, PZ.27/10 (2009) od 28.10.2010. godine
14. Presuda Osnovnog suda u Jagodini P.478/09 od 07.10. 2009. godine
15. Presuda Apelacionog sud a u Kragujevcu Gz 1109/11 od 27.05.2011. godine
16. Presudu Apelcionog suda u Beogradu, Gž.3515/15 od 02.06.2015. godine
17. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev broj 3653/04 od 13. aprila 2005. godine
18. Presuda Vrhovnog Suda Srbije Rev. Br. 1205/05 od 15.06. 2016. godine.
19. Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž1-596/10 od 11.02.2010. god
20. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, gž broj 1080/18 od 13.06.2018.
21. Rešenje Apelacioni sud u Novom Sadu, GŽ1.br.3886/10 od 28.01.2011. godine

22. Rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu, IPV /I/ 10037/2014/2/ od 11.03.2015. godine
23. Rešenje Apelacionog suda u Novom Sadu, GŽ1 broj 3886/10 od 28.01.2011. godine
24. Rešenje Apelacionog Suda u Novom Sadu GŽL. 3886/10 od 28.01.2011. godine
25. Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž. 918/11 od 13.09.2012. godine
26. Rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu br. 3-4-4752/2014 godine
27. Rešenje Prvog osnovnog suda u Beogradu IPV (I) br. 1003/2014/2 godine
28. Slobodan P., Stojanović, D. (1980). Komentar Zakona o obligacionim odnosima Gornji Milanovac, Pravni fakultet Kragujevac i Kulturni centar
29. Stanković, O., (1968). Novčana naknada neimovinske štete, Beograd
30. Stanković, O., (1972). Novčana naknada neimovinske štete, Beograd
31. Zakon o obligacionim odnosima, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, *Sl. list SRJ,* br. 31/93 i *Sl. list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja
32. Zakon o osiguranju imovine i lica, *Službeni list SRJ*, br. 30/96, 57/98, 53/99, 55/99